

A vallás mint magánmeggyőződés.

Kétségtelen tény: a legtöbb ember nemcsak hogy közönyös vallási viták iránt, de határozottan védekező, sőt tiltakozó álláspontot foglal el minden olyan gondolatmenettel szemben, mely a vallással összefüggő, vagy pláne annak lényegét érintő kérdéseknek egyértelmű, mindenkire nézve egyformán érvényes tisztázását célozza.

Míg régen a vallás, szavainak sőt betűinek egységes kommandó-jára, mint jól fegyelmezett hadsereget, úgy vezényelte az emberiséget és attól sem rettent vissza, hogy dogmáinak homályosabb részeit legjobbjaink máglyája fényével világítsa meg, — addig ma látszólag teljesen eltűnt az életet tettelesen befolyásoló hatalmak gyülekezetéből. Visszavonult a magánéletbe, hogy konvencióink, társadalmi és faji szokásaink, esztétikai érzéseink, izlésbeli külön-ködéseink mellett, mint mindenkinek legsajátosabb meggyőződése foglaljon csendes, és biztos helyet, lelkünknek egy szemérmesen őrzött zugában. És nem felesleges ez az őrzés, mert vájjon ki nem jönne végzetes zavarba, ha ezt a meggyőződését csak egyszer is világos szavakba kellene foglalnia.

A vallás mint magánmeggyőződés! Mint bűvös talizmán, mely tovább száll az apáról a fiúra, mint drága ereklye, melynek becsét csak hordozója ismeri. A sárkányölő lovagból szerény vándor lett, aki alázatosan kopogtat befogadtatásért a kunyhók ablakán, a harcias párdúcból kezes bárány és gyakran — fejős tehén.

A vallás vándorbotja volt az emberiségnek, mely, ha el is tört néha, de soha meg nem hajlott. Ma tételei elvesztették szabatoságukat. Meglazultak a korlátok, az akol, mely biztos őrzője volt a nyájnak, megnyitotta ajtóit az egykor ellenséges hatalmak előtt. Megrepedezett a tömlő, melyben az igazi vallás borát őrizték, szétfolyt a drága folyadék és már-már csak illata van meg, mint könnyű szellő, itt is ott is, — mindenütt és sehol.

Pedig csakis tételeinek határozottsága adta meg és adhatta csak meg a vallásnak létjogosultságát. Mert mi a vallás? Egységes magyarázata földi életünk minden rejtélyének, egységes megokolása létezésünk minden részletének. Az emberiség fantáziáját nem elégíthette ki a világról szóló ismereteinek az a lassú kiépülése, melynek építőmestere az elfogulatlan tapasztalás volt. Segítségére jött az elfogulatlan tudatlanság és megkonstruálta az emberiség számára a vallást, azt a bölcsőt, mely ha később szűknek is bizonyult, de megvédte a csecsemő akkor még gyöngé testét. Nem választhatjuk el eléggé

élesen a vallást a tudománytól. Jól tudjuk, hogy a tudomány csak *helyes* kérdésekre adhat választ és hogy fejlődése első sorban helyes kérdések feltevésében áll. A természet előzékenyen válaszol a kísérletező helyesen feltett kérdéseire: e kérdések és válaszok alkotják együtt a tudományt. Ám a fiatal emberiséget a *hamis kérdések* egész raja rohanta meg, aminthogy Freud és követői lélektanának sikerült is e kérdések eredetének egy részét az emberi pszichében megtalálni. Ezek ellen a kérdések ellen védte meg a vallás az emberiséget, egységes konstrukciójának sémájával megkönnyítse az életet, melybe, mint a gyerekek festőmintáiba, az egyén csak a színeket vitte be. A vallás állításai önkényesek, bizonyíthatatlanok. A hitből táplálkoznak, kinyilatkoztatások okolják meg azokat. A tudomány, melynek egyetlen célja állításainak valódiságában van és mely éppen ezen valódiság bizonyításával is foglalkozik, nem vehet tudomást arról ha sajátos módszereivel elért eredményei ellenkeznek a vallás állításaival. Tételeinek helyessége felett nem vitatkozhatik a vallással, mert a tudománynak lényegéhez tartozik, hogy csak saját fegyvereivel harcolhasson. Az emberiség zöme nem dönthet a tudomány kérdéseiben, sőt még csak tudomást sem vehet eredményeinek túlnyomó részéről. Csak azok az igazságok mentek át a köztudatba, melyek összefüggnek az emberiség érdekeivel és ezeken a pontokon ki is szorították a vallást. Bár a vallás kegyetlenül védekezett, ma mégis megdőlt összes egykori *határozott* állításai. Megdőlt a genezis mondája összes részletes állításaival együtt, megdőlt az ó és új testamentum csodái, a túlvilág stb. Ezekről egyre „módosítva” őket, a vallás maga mondott le.

A vallás, mely abban kulminált, hogy bár utólag hamisnak felismert, de határozott állításokat foglalt hasznosan össze, amint határozatlanná vált, *szükségszerűen* megbukott. A különböző vallások sorában egyre elmosódottabb lény foglalta el isten helyét, hogy helyet adjon végül a vallás és tudomány erőszakos párosításából származó metafizikai monstrumnak, a pantheosnak, mindennél világosabban bizonyítva így a „dolgok végső okait” kutató kérdések abszurdítását.

És ezen a ponton vált a vallás „magánmeggyőződéssé”. Amikor kibékült a tudománnyal, megtagadta vérrel írott dogmáit és – önállósította magát. Az önállósított vallás, vagy nevezzük egyháznak, nem kivan többé egyértelmű csatlakozást, nem kivan nyílt állásfoglalást, nem kíván részleteket, nem kivan szavakat, sőt ízléstelennek találja ezeknek a kérdéseknek a megbolygatását. A minimumra szorította le tételeit, melyekből mindenki a saját kedvére válogathat. Csak a „lényeghez” ragaszkodik. És mi, akik ismerjük a papi birtokok óriási arányait és tudjuk, hogy mit értenek ők „lényeg” alatt, értelmesnek is találjuk ezt a ragaszkodást. De értelmetlennek, sőt károsnak minden olyan meggyőződést, melyben semmi felemelő, mert semmi *meggyőző* nincsen és mely *magán* jellegével útjában áll annak a törekvésnek, mellyel egy egységes és értelmes világnézetért harcolunk.

Helvétth Géza.

Miért követeljük a szekularizációt?

A tizenkilencedik század levegőtisztító hatalmas viharai rombadöntötték a feudális arisztokrácia osztályuralmának közjogi és magánjogi pilléreit és rombadöntötték az egyház hatalmának egyik legerősebb pillérét, a lelkeken való feltétlen uralmát, a szellemi fölényét. Mind a kettő magával hozta azonban a nagy pusztulásból uralmának leghatalmasabb tényezőjét, óriási vagyonát, amellyel uralmát erkölcsi, jogi és szellemi pilléreinek rombadólte után is meg tudta tartani. E lap hasábjain ismételten kifejtettük, hogy a jogi, történelmi és erkölcsi szempontok nem teszik az egyház szerzését jogilag igazolttá. Jogásznyelven szólva: az egyház nem szerzett tulajdonjogot, hanem csak bírlalója a másfél milliárd értékű vagyonnak, de ez a bírlalás is jogtalanná vált, mert több mint egy fél évszázada a birtokok haszonélvezete ellenében elvállalt kötelezettségének, az iskolafentartásnak, katonaállításnak stb. nem tesz eleget, pontosabban: ezeknek a kötelezettségeknek a teljesítését az állam levette a vállairól.

Hogy mi szabadgondolkodók, kik világnézetünknel fogva egyházellenesek vagyunk, nem szívesen látjuk az egyház kezében ezt a hatalmas fegyvert, amellyel legsikeresebben tud ellenünk védekezni s mely a küzdelmet oly egyenlőtlené teszi – azt mondhatnák erre a közömbösek, hogy ez csak az elfogult politikai ellenfelek szempontja. Vannak azonban olyan szempontok is, amelyekkel szemben senki sem maradhat közömbös. Mit is jelent ennek az egymillió hatszázhetvenötezer hold földnek az egyház számára való lekötöttsége nemzetgazdasági, politikai és kulturális szempontból?

A földbirtok munkaalkalom és élelmiszertermelő eszköz. A több mint másfélmillió hold föld hogyan megművelésének módja erősen kihat a foglalkoztatott munkások sorsára és a termelt élelmiszerek mennyiségére. Tudvalevő dolog, hogy ugyanaz a földtömeg aránytalanul több vagy kevesebb munkáskezet foglalkoztat, több vagy kevesebb élelmiszert produkál, ha nagybirtokokra oszlik, mint ha kisbirtokokra tagozódik. *Az egyház ingatlan vagyona pedig túlnyomóan nagybirtokokból áll.*

A nagybirtok természetrajzához elsősorban az extenzív termelés tartozik. Egy pásztor, aki a nyáját legelteti, nagyobb *hasznot* produkál, mint egy szántó-vető-arató munkás, egy erdőőr munkája nagyobb, mint egy pásztoré. És bár a földnek gabonatermelésre való felhasználása több *értéket* produkál, mint legelőre való felhasználása és a legelő többet, mint az ugyanolyan terjedelmű vadászterület, mégis, aki lehetőleg kevés tőkebefektetéssel akar gazdálkodni, inkább foglalkozik erdőgazdasággal, mint gabonatermeléssel, mert az erdőgazdaságban a kisebb tőkebefektetésre aránylag nagyobb haszon esik, mint a szemgazdaságnál a nagyobb befektetésre. S ugyanilyen a viszony a befektetett tőke és a haszon között a szemtermelésnél is: a nagyobb tőkebefektetéssel, több

munkással űzött – tehát intenzív – művelésnél a nagybirtokosnak aránylag kisebb a haszna, mint a kisebb tőkebefektetéssel, kevesebb munkással űzött – extenzív – művelésnél. Ebből következik azután az, hogy azok, akiknél a földbirtok mint vagyონ adva van, tehát akik, mint a világiak, öröklés, vagy mint az egyháziak, hivatali adomány útján jutnak hozzá, azok előnyben részesítik az erdőgazdaságot az állattenyésztéssel, az állattenyésztést a gabonatermeléssel szemben. Amint tudvalevőleg az egyház kezén levő birtokból egymillió hold szántóföld, rét, legelő, a többi erdő; és mindegyik művelési módot extenzíven űzi. A köz szempontjából pedig a sorrend megfordított, a munkáskezek foglalkoztatása s az előállított élelmicikkek mennyisége szempontjából, mint a legtöbb munkáskezet foglalkoztató és a legtöbb élelmiszert produkáló művelési mód, legértékesebb a gabonatermelés (kikapcsolva itt a kertgazdaságot) és legkevesebb értékes az erdőgazdaság. Ezzel szemben a kisbirtok termelőrendszere elsősorban a gabonatermelés és mezőgazdaság, de az állattenyésztés is sokkal intenzívebb és produktívebb a kisbirtokon, mint a nagybirtokon, aminthogy általában a vetés javítása, a kapásnövények művelése, a váltógazdaság, a trágyázás és a trágyakezelés is sokkal jövedelmezőbb a kisbirtokon, mint a nagybirtokon, mert a kisbirtokos maga dolgozik családjával s nála a munkabér nem „kiadásként” szerepel.

A nagybirtok érdeke az alacsony kultúrájú, rabszolgaelkű, a gazdájában felsőbb lényt látó, tekintélyimádó emberállat, a korruptrészre hajló közigazgatás és ami mindezeknek az előidézője: a politikai jogtalanság.

Aki tehát a szekularizációért küzd, azért küzd, hogy a rosszul megművelt, kevés élelmiszert termelő félvad rabszolgáktól lakott püspöki vadászterületek és legelő prärük helyét, szabadságra, kultúrára törekvő sok élelmiszert termelő és sok munkáskezet foglalkoztató kertgazdaságot, szántást-vetést, intenzívebb és produktívebb állattenyésztést űző kisbirtokosok foglalják el. Hogy a munkalkalmak szaporodása a nagytömegek fogyasztóképességére és így az iparra és kereskedelemre, közvetve az általános kulturális fejlődésre milyen kihatással van, nem kell bővebben fejtegetni.

Hogy mekkora politikai hatalmat jelent egy-egy püspökség, érsekség vagy apátság, csak az tudja, aki egyszer-kétszer megfordult egy püspöki vagy érseki városban, Pécs, Esztergom, Eger, Nagyvárad lakossága felett mint valami sötét felsőbb hatalom lebeg a „főúr” hatalma. A polgármestertől a hajdúig, a lapszerkesztőtől, ügyvédtől, orvostól a legkisebb zsellérig közvetlenül vagy közvetve mindenki tőle függ. Ennek a politikai befolyásnak, nem pedig az egyház áldozatkészségének az eredménye az, hogy 2046 állami és 12.734 felekezeti iskola áll fenn az országban. Es Magyarországon az 1905/1906. iskolai évben 1447 olyan iskola volt, amelyben elégtelen sikerrel tanították a magyar nyelvet s valamennyi felekezeti iskola volt; vegyes tanítási nyelv volt használatban 3248 iskolában s ezek 65 kivételével mind felekezeti iskolák voltak. Több mint 2000 oklevél nélküli tanító működik az ország-

ban, 888 tanító keveset, 300 éppen nem tud magyarul és ezek mind a felekezeti iskolában oktatnak. (Zigány Zoltán: „A felekezeti szellem erősödése a közoktatásban” című cikke a Huszadik Században. 1908.) Minthogy még tudjuk, hogy a felekezeti iskolák a melegágyai a felekezeti szellemnek és a kultúragyűlöletnek, hogy a felekezeti iskolák növendékei azt tanulják, hogy ők elsősorban katolikusok, reformátusok vagy zsidók, megállapíthatjuk, hogy a felekezeti iskolák kulturális és nemzeti szempontból egyaránt veszélyesek.

Minthogy pedig az egyházi vagy az egyház politikai befolyásának az alapja, megállapíthatjuk, hogy a szekularizáció követelése, nemzeti és kulturális szempontokból jobb iskolák követelése a felekezeti iskolák helyébe.

De a politikai befolyás nemcsak az iskolapolitikában veszélyes. Éppen napjaink, az alkotmányos küzdelem napjai mutatták meg, hogy a király és nemzet között támadt küzdelmek esetén mennyire számíthatunk a nemzeti vagyonnak oly óriási részét élvező klérusra. A klérusra, amelynek főpapjai majdnem kivétel nélkül az alkotmányromboló kormány mellé állottak.

Követeljük a szekularizációt nemcsak azért, mert az egyházat az óriási birtokok sem köz- sem magánjogilag meg nem illetik, hanem még inkább azért, mert nagyobb kultúrát, tökéletesebb termelést és az ország érdekét tökéletesebben szolgáló politikát akarunk.

Timdr Miklós.

A Szabadgondolat pályázata.

A Szabadgondolat pályázatot hirdet egy, a parasztság körében terjesztendő agitációs füzet megírására. A füzet tárgya: a szekularizáció kérdésének ismertetése a magyar nép, elsősorban a földműves nép számára. A pályázó elsősorban a kérdés társadalmi és gazdasági jelentőségét emelje ki, vezetőgondolata a tengődő parasztságnak a szekularizációtól várható anyagi fellendülése legyen csak másodsorban foglalkozzék a történelmi és jogi vonatkozásokkal. A tartalom és a kérdés beállításának helyessége mellett legfontosabb követelmény a népies stílus, hogy a füzetet minden olvasni tudó ember fáradság nélkül megértse. Terjedelme: fél, legfeljebb háromnegyed iv lehet. A legjobb munka díja 150 korona, az utána következő két legjobb munka egyenként 75-75 korona jutalmat kap. A kiadás kötelezettsége csak az első díjjal jutalmazott munkával szemben áll fenn, de a pályázat hirdetője fenntartja magának azt a jogot, hogy a kiadandó füzetben a második díjat nyert munkák egyes részleteit is felhasználja. A pályázat bíráló bizottsága a Szabadgondolkozás Magyarországi Egyesületének, a Szabadgondolat szerkesztőségének, a Társadalomtudományi Társaságnak és a szociáldemokrata párt vezetőségének egy-egy megbízottjából alakul. A gondosan tisztázott, csak egyik oldalra irt s jeligés levéllel ellátott pályamunkák 1912 szeptember 1-ig küldendőek be a Szabadgondolat szerkesztőségébe (Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 37-39).

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK.

Az emberi társulás formái.

II. Az állam.

Emberi szükségletek és emberi erők megteremtette nagyszerű szervezetével, intézményeivel, kormányzásával, közigazgatásával csodálatba ejt és nagyfontosságú érdekeink kielégítését teszi lehetővé, hatalmával reánk nehezedik, szabad mozgásunkat minduntalan gátolja, véresen megszolgált bérünket, munkában kifáradt erőnket megosztja velünk, igazságtalanságaival, visszaéléseivel, osztályuralmával és osztálykezelésével nagyon sokszor elkeserít.

A családra vonatkozó tudományos vizsgálódásoknak, melyeket múlt számunkban ismertettünk, közvetlen folytatói az állam keletkezésére és fejlődésére irányuló kutatások. Amint a családi szervezetből nő ki a nemzetség és a törzs, az állami szervezetnek ugyanezek a társas alakulatok az alapjai.

A magyar történelem és közjog sokat vesződik az állam lényegének megmagyarázásával. Levegőben lógó, csodálatos meghatározásokat tanítanak egyetemeinken, amelyek abban egyeznek meg egymással, hogy egyképpen haszontalanok és tudománytalanok. Franz Oppenheimer szerint, akinek az államról irt pompás könyvét¹ nagyon ajánljuk az olvasó figyelmébe, az állam valamennyi ismert meghatározása, akár társadalmi szerződésnek, akár a tiszta emberi megtestesülésének, akár az emberi közösség erkölcsi birodalmának, akár isteni intézménynek, akár népszemélyiségnek, vagy akármi másnak is nevezze az államot, mind osztályteória, aminthogy az állam is mindig osztályállam. Az Oppenheimer szerint egyedül helyes, szociológiai államfogalom így hangzik: „Az állam olyan társadalmi berendezés, amelyet egy győztes embercsoport a legyőzöttekre ráerőszakolt azzal az egyedüli céllal, hogy uralmát az utóbbiak fölött szabályozza és belső fölkelések és külső támadások ellen biztosítsa. És ez uralomnak semmiféle más végcélja nincsen, mint a legyőzötteknek a győzőktől való kizsákmányolása.”² E kétségkívül szintén egyoldalú definícióval szemben Pikler Gyula

¹ Der Staat, Frankfurt a M., 1907. Magyar kiadását a legközelebbi időre ígéri a Világkönyvtár.

² I. m. 8-9. oldal.

ezert „azok az emberek alkotnak egy államot, akik azt hiszik, hogy szükségleteiket egy államban való állami összeműködés útján a legjobban kielégítik és *azért* alakítanak egy államot, mert ezt hiszik”.¹ Pikler egész elméletének uralkodó gondolata szerint az államalakulás nem jár kényszerrel, hanem az állami összeműködés célszerűségének belátása teremti meg. Az Oppenheimer állama azonban mást jelent, mint a Pikleré, aki utóbbi szerint az államalakulás alaptörvénye (a fentebb idézett mondat) érvényes valamennyi államszerű alakulatra, a kisebbekre épp úgy, mint a nagyobbakra, a családra, a nemzetségre, a törzsre, az egyházra, a nemzetre. Míg Pikler a családot is államnak nevezi, Oppenheimer csak egy magasabb rangú társadalmi alakulatot ért államon és a vadászokat és az ekét nem ismerő földműveseket államtalan, a pásztorokat és a tengeri nomádokat az államalakulás küszöbén álló népeknek nevezi. Az ő állama a politikai eszköz szervezete. Két eszközzel elégítette ki ugyanis az ember mindenkor életségleteit: a munkával, amelyet Oppenheimer gazdasági eszköznek nevez és a rablással, más munkája eredményének erőszakos elcsajátításával, az Oppenheimer politikai eszközével. A tőle államnak nevezett alakulat mindaddig nem jöhet létre, míg a munka egy bizonyos mennyiségű, rablással eltulajdonítható jószágot nem halmoz fel, tehát nem alakulhat ki a napról-napra éledegelő, vagyon-talan vadászok és a földet minden rendszer nélkül, a legextenzívebben művelő, primitív parasztok között. Az Oppenheimer államalakulási teóriájának érvényessége a politikai eszköz alkalmazásával kezdődik, de eddig a fokig teljesen megáll és nincs ellentétben vele a Pikler tanítása, mert kezdetleges társas alakulatok, család, nemzetség stb. kényszer közrejátszása nélkül jöhettek létre, amint ezt eléggé bizonyítja Pikler „Az emberi egyesületek és különösen az állam fejlődése” című könyvében összehordott adatokkal, míg a fejlődés magasabb fokán nagy szerep jut az Oppenheimer „politika”-jának, mely legnyomatékosabban idegen törzsek, idegen népek fegyverrel való leigázásában nyilvánul meg.

A vagyonkülönbség a pásztorok közt lép fel először. Az értelmesebb, ügyesebb és szerencsésebb pásztor nyájai szaporodnak, míg a tehetségtelen és balsorstól üldözött állattenyésztő marhái elhullanak, vagyonát elveszti és kénytelen a sok nyájú, gazdag pásztor szolgálatába állani. Az elnyomottak ekkor még nemcsak kizsákmányolásuknak nincsenek tudatában, hanem uruknak azt az eljárását, hogy nekik munkaalkalmat ad és ezzel létüket úgy-ahogy biztosítja, jótételmenynek tartják, amely nélkül éhen halnának. A dolgoztatás ilyen szemlélete, támogatva és erősítve az uralkodó osztálytól utóbb kifejlesztett ideológiával, évezredekken át öröklődik az elnyomottak között és ezért oly véresen nehéz az elnyomott osztályok, munkásság, kispolgárság osztályöntudatának felébresztése. De a nomádok közt még nagyméretű és állandó osztálykülönbségek nem jönnek létre. A tehetség ritkán öröklődik, a szerencse

¹ Pikler: A jog keletkezéséről és fejlődéséről. II. kiadás. 247-8. oldal.

is nagyon változó s ha egy pásztor sátrában több fiú születik, a marhaállománynak szét kell forgácsolódnia. Maradandó osztálykülönbségeket csak a politikai eszköz, az erőszak hoz létre. Az önként szolgálatba állók száma aránylag kicsiny, a pásztornak, hogy kiterjedt állattenyésztést üzhessen, erőszakkal szerzett munkaerőre, rabszolgákra van szüksége. Az első töke a marhatenyésztés kultúrfokán jelentkezik és csak akkor juthat az ember eszébe tőkéje megsokszorozására munkagépet csinálni embertársából. A pásztorok rárontanak a megtelepedett, békés földművelőkre és rabszolgaságra vetik őket és ezzel lerakják annak az államnak alapköveit, melynek külső formája az uralom, tartalma bizonyos általános érdekeket kielégítő összeműködés mellett az emberi munkaerő kizsákmányolása.

Az osztályképződés nagy erővel indul meg. A gazdagok több rabszolgával rendelkeznek, nyájaiknak jobban viselhetik gondját s minthogy több katonát állítanak csatasorba, a zsákmányból is nagyobb rész jut nekik. A földművelők leigázásából létrejött államelső stádiumában a folytonos harc és rablás, a szünet nélkül való pusztítás, öldöklés az uralkodó, míg a paraszt le nem mond minden ellentállásról és akkor a hódító nomád is átlátja, hogy „az agyonütött paraszt többet nem szánthat és a kidöntött gyümölcsfa többet nem teremhet”¹ és most már csak annyi embert öl meg és annyi jószágot pusztít el, amennyit presztízsének megőrzése érdekében okvetetlen szükségesnek tart. Általában csak termelésének fölöslegét veszi el a paraszttól, jogot ad neki az életre. Az államfejlődés következő fokán ezt a fölöslegét a paraszt már mint adót, szabályszerűen és meghatározott arányban szállítja be a nomádok sátraiba. A IV. stádium a győző és legyőzött népcsoport egy területen való elhelyezkedése. Kialakul az u. n. „államterület”, melyre azért van szükség, hogy az uralkodó nép a szomszédok becsapásaival szemben megvédelmezze az elnyomottat és a ki-kitörő lázadásokat könnyebben verje le. Az uralkodó nép tisztviselői ítélkeznek az elnyomottak ügyes-bajos dolgaiban. Lassanként kifejlődik a „nemzetiség” is és az eleinte „mechanikai keverék”-ből mindinkább „kémiai vegyület” lesz, egységes nyelv, erkölcs, kultúra alakulván ki és ebben a folyamatban természetesen nagy szerep jut a vérkeveredéseknek. A primitív állam most már előttünk áll. A jogrend és béke fentartásának közös érdeke erős együttérzést teremt az uralkodó és elnyomott csoport tagjai közt, valamelyes közérzület jön létre, amelylyel szemben csak nehezen indul meg az elnyomottak csoportérdekeinek megfelelő csoportérzelmek kifejlődése, valami „csoportöntudat”-féle, melynek későbbi alakja az „osztályöntudat”. Nem késik az uralkodó osztály uralmát igazoló ideológia sem. Létrejön a „legitimizmus” teóriája, mely mindenféle a világon ugyanazokkal az antropológiai és teológiai érvekkel igazolja az uralmi viszonyt. Az uralkodó csoport, mely csak a harcra való rátermettséget ismeri el erénynek, magát külön

¹ Oppenheimer i. m. 38. oldal.

fájnak tartja az elnyomottaknál és ez a hite annál inkább erősödik, minél jobban csenevészik el a dolgozó tömeg, a túlfeszített munka és a sovány táplálkozás következtében. Az uralmon levőknek segítségükre siet a vallás is, amely szerint a meglevő rend istennek tetsző és az uralom ellen való minden mozgolódás az isteni törvények megsértése. Innen a szoros érdekkapcsolat az uralkodó osztály és a papság közt, amely főképp a vezető állásokban az uralkodó osztály tagjaiból is kerül ki. A történelem, művészet, irodalom csak az uralkodó osztály tagjait szerepelteti, az erkölcs és a vallás legtöbb tanítása csak az ő érdekeikre van tekintettel. Az uralkodó osztály lélektana is mindenütt ugyanaz. A junkergög legjellemzőbb vonása a produktív munka rettenetes megvetése. A junker minden hitványságra kapható, a legszívesebben rabol, de munkára nem bírható rá.

A primitív állam, melynek fejlődését vázoltuk, fenmaradásának érdekében kénytelen tovább terjeszkedni. És mindaddig akadálytalanul növekszik, míg egy hasonló módon keletkezett és szervezett állammal nem kerül szembe. Az összeütközés után a két állam összeolvad. A győzők uralkodó osztályából lesz a főnemesek rendje, a legyőzöttek uralkodó osztályának tagjaiból lesznek a közönséges szabadok. A lakatlan föld eleinte bitang jószág, amelyből akárki bármennyit elfoglalhat. A földnek csakis a rajta lakó paraszttal együtt van értéke, mert csak ez a két tényező, a föld és a paraszt együttesen, hozhatja létre a földjáradékot a földesúr számára. De a nomád főúr nemcsak a lakott s művelt földterületből kap nagyobb részt, mint a közönséges szabad, hanem, hogy nagyszámú kíséretét, rabszolgáit eltarthassa, a műveletlen területből is nagyobb részt foglal el és így keletkezik a latifundium. A kezdetleges hűbéres állam eleinte jelentős középponti hatalommal rendelkezik, amely azonban – bár koronként: így a „cezaro-papizmus” idején, amikor fejedelmi és főpapi méltóság egy kézben egyesül, a kényuraság legdurvább formáit is felölti – monarchikus abszolutizmussá sosem lesz, mert bár a fejedelem élet és halál ura, az uralkodó osztály kiváltságait nem érintheti. Az urak hatalma mind nagyobb lesz. A fejedelem rájuk bizza a vidéki közigazgatást, a katonatartást és ennek fejében nekik juttatja az alattvalók szolgáltatásait. A helyi potentátok önállósága annál inkább emelkedik, minél távolabb vannak a középponti hatalomtól. Lassanként az összes felségjogokat megszerzik. A hűbérurak e mértéktelen hatalma nemcsak az uralkodót gyengíti, hanem nagy kárára van a közönséges szabadoknak is, akiket a hatalmaskodó urak jobbágyaikká tesznek, megfosztván őket a gazdátlan terület szabad elfoglalásának jogától. A tartományurak ezt a jogot önmaguknak tartják fenn és csak azoknak engedik meg a foglalást, akik fenhatóságukat elismerik. A több gyermekű szabad paraszt földje szétforgácsolódik» utódai kénytelenek a hűbérúr szolgálatába szegődni. És abban a mértékben, amelyben a közönséges szabadok osztálya süllyed, emelkedik a rabszolgák osztálya a benne támaszi kereső középponti hatalom kedvezése következtében. A két réteg

a félúton találkozik s nagy részük összeolvad. Jogi és szociális egybeolvadás, vérkeveredés. A plebs egy része még tovább emelkedik és helyet kap a számban most már nagyon megcsappant uri osztály tagjai között. Sőt a fejedelem is szívesen lát udvarában alacsony származású főtisztviselőket, akik sokkal megbízhatóbbak, mint vele egyszármazású, sokat nyugtalankodó hercegei. A teljesen kifejlett hűbéres államot Oppenheimer piramishoz hasonlítja, amelynek alaplapja a munkálkodó nép, szolgáltatván az összes fölötte levő rétegek eltartására a földjáradékot. Minden réteg a fölötte levőkkel szemben kötelezettségekkel, az alatta levőkkel szemben kiváltságokkal bír. Az eredetileg fajilag különálló csoportok között a fajkülönbség tudata teljesen eltűnik, de annál jobban kiélesedik az osztálykülönbség.

A hűbéres államot a nagybirtok óriás méretei döntik meg. Az a gazdálkodás, mely a parasztnak csak a tengődést engedélyezi és őt munkájának a tengődésnél magasabb rendű létet biztosítani tudó minden eredményétől megfosztja, csak nagyszámú felügyelő alkalmazásával lett volna folytatható a nagy kiterjedésű birtokokon. Minthogy azonban a földesúr ilyen tisztviselőket drágaságuk és politikai megbízhatatlanságuk miatt nem alkalmazhatott, kénytelen volt beérni azzal, hogy a paraszt termékeinek csak egy bizonyos részét, nem a teljes feleslegét szolgáltatassa be. A termelés feleslegének nagy része a parasztnál marad és ezzel meg van vetve az ipar alapja. A paraszt nagyobb kedvvel dolgozik és nagyobb jövedelme olyan javak után való vágyakozást ébreszt fel benne, amelyeket a parasztcsalád maga nem tud létrehozni, mert minden erejét a földművelés és az állattenyésztés foglalja le. Kialakul az ipari város, mely a benne kifejlődő pénzgazdasággal aláássa a naturálgazdaságon nyugvó hűbéres állam alapjait. A földbirtok vezető szerepét a mozgó tőke vezető szerepe váltja fel. A naturálgazdálkodás mellett ugyanis egy gazdasági közösség, család, törzs vagy falu minden szükségletét, élelmét, ruházatát, lakását önmaga elégítette ki és a földbirtokos jövedelmének nagysága jobbágyainak minél nagyobb számától függött. Mihelyt azonban egy gazdag piac a földtermékekért árukkal szolgál, sokkal észszerűbb, ha a földesúr parasztjainak számát lehetőség szerint csökkenti és velük a földből minél többet termeltet, ismét csak a legszükségesebbeket hagyván meg nekik. A lovagi kíséret feloszlik és a főúri kiváltságokat most már csak a középponti hatalom biztosíthatja, amely egyedül rendelkezvén hadi erővel, teljessé lesz. A nyakas vazallusokból sima udvaroncok lesznek. És míg eddig az uralkodó a parasztokkal és a meglévő kis számú várossal szövetkezett a nemességgel szemben, a feudalizmusból kinövő monarchikus abszolutizmus, a nemességgel és hivatalnokseregével is támogatva, állást foglal a dolgozó osztályokkal, a parasztokkal és városi polgárokkal szemben.

A termelésben mind nagyobb jelentőségre és pénzénél fogva mind nagyobb hatalomra szert tevő polgári osztály ugyanis természetszerűen síkra száll érvényesüléseért. A termelés és forgalom szabadságát, a szabad versenyt, a céhek békóinak széttrésztését, jog-

egyenlőséget kivan, az ipari kapitalizmus fejlődésének feltételeit. A kiváltságait féltő dinasztiaikkal és nemességgel megvívja a maga forradalmait, forradalmosítván a maga céljaira az ipari munkásságot és a nyomorgó, földnélküli parasztságot is. A forradalmak győznek. A polgári liberalizmus jelszavai bizonyos határig megvalósulnak. A proletariátusnak azonban, melynek oroszlánrésze volt e győzelmek kivívásában, nincs sok öröme bennük. A polgári osztály hatalomra jutása a fejlődés magasabb fokát jelenti és a munkásság törekvéseiért való munka s agitáció nagyobb szabadságát. De a burzsoázia alig disziti fel homlokát a győzelmi babérral, máris fegyvertársai ellen fordul. Feudális ellenségeivel békét köt és a régi legitimista és az új, álliberális, a *laissez faire-féle* jelszavak hangoztatásával fordul a munkásosztály ellen. Ez a jellemzője a modern „alkotmányos” államnak, melyet Engels méltán nevezett el az „idealer Gesamtkapitalist”-nak. Lényegében nem sokban különbözik a kezdetleges rablóállamtól. Ebben is, bár esztetikusabb formában, mint amabban és lehetőleg mindig a törve-nyesség formái között, de az állam szervezetének segítségével, a nem dolgozó uralkodó osztályok sajátítják el milliók munkájának gyümölcsseit.

De ugyanez a mai állam a jövőndő társadalmi rend csiráit már keretei között hordja. Bizonyos, hogy szervezete biztosítja a nagybirtok és a nagytóke mérhetetlen jövedelmeit és a dolgozó osztályok kizsákmányolását, de éppen e dolgozó osztályok, elsősorban pedig az ipari munkásság mind jobban szerveződő ereje arra kényszeríti, hogy kizsákmányoló szerepe mellett közös érdekeket kielégítő összeműködést lehetővé tevő természete jusson mindinkább érvényre. A munkásság gazdasági mozgalma és politikai befolyása arra kényszeríti a polgári és a még félig feudális, félig polgári államokat, hogy a liberális be nem avatkozás elévült jelszavát sutba dobják és a munkásság munkaviszonyait, balesetek elleni védelmét, betegség és baleset esetére való biztosítását törvényben szabályozzák. A modern állami fejlődés az állam és az állam keretében működő kisebb közösségek, a városok igazgatásában mind több demokratikus hangnak és aspirációnak enged érvényesülést. Az állami igazgatás mind többet kénytelen a dolgozó emberek érdekeivel is törődni. Ha éhez hozzávesszük, hogy az állam a közös érdekű nagyüzemeket mind nagyobb mértékben vonja el a magánkezelésből, ha egy progresszív földbirtok- és adópolitika hatásait adjuk mindéhez hozzá, megrajzolhatjuk annak a jövőndő államnak halvány kontúrjait, mely nem kizsákmányoló szervezet többé, hanem az emberi szükségletek közös erővel való kielégítésének legalkalmasabb eszköze, mely a termelést technikai szempontból a leghatékabban központosítja és az egyes üzemeket a leghatékabban helyezi el, az új felfedezéseket és tökéletesbítéseket a termelésben mind meghonosítja, minden emberi tehetőségnek és erőnek szabad utat nyit, az élet lehetőségeinek feltételeit mindenkire nézve egyenlően szabja meg. Látnivaló, hogy a jövőndő állam karaktere egészen más lesz, mint a maié. Uralmi, kizsák-

Hiányoló szerepe teljesen megszűnik. Nem is szabatos a mai állam nevével nevezni.

Hogy ez a jövőző társadalom kollektivista-kommunista lesz-e, vagyis az egész termelést valóban társadalmosítja-e, vagy csak a munka nélkül való földbirtokjövedelmet, a földjáradékot szünteti meg, feldarabolván a nagybirtokokat kis- és középbirtokokra, melyeknek művelői ipari szükségleteiket a városokban szereznék be – ez nem olyan kérdés, hogy jelenlegi ismereteink mellett a tudományos jóslás biztosságával eldönthető volna, bár a termelést már a mai társadalomban nagy mértékben középpontosító hatalmas ipari szervezetek, a kartellek, főképpen pedig a trösztök, az első irány útjának jelzői. Az emberiség életének e boldogabb korszakához a békés fejlődés vagy a véres forradalmak útján jut-e el? – erre a kérdésre sem lehet határozott választ adni. Mindenképpen bizonyos, hogy országa válogatja, de a munkásmozgalmak legújabb eseményei tanúsítják, hogy forradalmak nélkül ez a fejlődés el nem képzelhető és a jövőző országútján a forradalmaknak még igen nagy szerepe lesz.

Az állam kialakulásának és fejlődésének, mint láttuk, emberi szükségletek kielégítésére irányuló erővel párosult törekvés és a változó ismeretek voltak a tényezői.¹ *Székely Artur.*

Munkásmozgalom.

(Olaszország.)

A múlt év őszen Modenában tartott rendkívüli pártkongresszus alkalmából beszámoltunk az ellentétekről, amelyek a szocialista párt két szélső szárnyát, az intranzigenseket (forradalmárokat) s a szélső vagy jobboldali reformistákat egymástól elválasztják.¹ A széthúzásnak nyílt szakadás lett a vége. A július hó 7-én Reggio Emiliában egybegyűlt kongresszus legfontosabb eredménye a szélső reformisták vezetőinek a pártból való kizárása s ezzel kapcsolatban az „*Olaszországi szocialista reformista párt*” megalakulása. A pártból kitessékelt forradalmi szindikalisták már 1907-ben külön pártot alakítottak β így most már három egymással szembenálló pártja van az olasz munkásságnak.

A szakadás elkerülhetetlen volt attól a perctől kezdve, amikor Bissolatiék a modenai kongresszus háboruellenes határozatait után is kitartottak a hadviselő Giolitti-kormány mellett. A kérdés nyílt felvetése után már nem volt helye a taktikázásnak: vagy meg kellett tagadni az osztályok kooperációjáról hirdetett eddigi elveiket, vagy le kellett vonni azok végső konzekvenciáit. Bissolatiék az utóbbi utat választották. Mászt egész múltjuk dezavválása nélkül nem is igen tehettek. A társadalmat nem felforgatni, hanem „reformálni” akarták; munkájukat a kapitalista állam kereteihez illesztették;

¹ Cikkünk tárgyára vonatkozó összefoglaló munkák közül az idézettekén kívül Bücher: Entstehung der Volkswirtschaft (Tübingen, 1896), Engel»: Ursprung der Familie² des Privateigentums und des Staates» című könyvét (Stuttgart, 1900) és Lippert: Kulturgeschichte der Menschheit-jét (Stuttgart, 1698) ajánljuk. Sz. A.

² Szabadgondolat I. évf. 7. sz.

tudomásul vették s jogosnak ismerték el a kapitalista állam életműködéseit, szervi jelenségeit, így a gyarmatpolitikát s ezzel együtt a gyarmatháborút. A gyarmatháború hallgatag tudomásulvételét annak pozitív helyeslésétől pedig már csak egy lépés választja el. S ők nem haboztak e lépést megtenni. Ezzel azonban a szocialista mozgalomból, a szocialista ideológiákból átléptek a polgári radikalizmus terére. Úgy tettek, mint a többi polgárképviselők: sürgönyileg üdvözölték a tripoliszi hős fiukat, részt vettek Jean Carrére francia újságírónak ünnepelésében, aki cikkeivel rehabilitálni próbálta a kegyetlenkedő olasz sereget, az anarchista merénylet után üdvözölték a „legdemokratikusabb” királyt „szerencsés megmenekülése alkalmából”. Ezzel azután végleg lehetetlenné tették az együttműködést a párttal, különösen azzal a párttal, ahol a forradalmi tanokat – Sombart szavaival élve – igazi délszaki temperamentummal, a többi népnél tüzesebben „con fuoco” hirdetik.

A kongresszuson csak *Reina* indítványa elégedett volna meg egyszerű rosszalással; úgy a forradalmár *Mussolini*, mint a bal reformista *Modigliani* kizárását követelték. Sőt a bal reformisták egyenesen azon alapon akarták Bissolatiékat kizárni, hogy az általuk hirdetett *tanok* nem férnek össze a szociáldemokrácia alapelveivel. Ezzel akartak félszeg helyzetükön segíteni s kissé rehabilitálni a „valódi” reformizmust. A forradalmárok viszont – úgy látszik – féltek a dogmatizmus vádjától s a kizárási indítványt azzal okolták meg, hogy Bissolatiék nacionalista és monarchista *cselekedeteikkel* megsértették a szocialista morált.

A forradalmárok győzelme teljes volt. *Reina* 5663 és *Modigliani* 3250 szavazatával szemben *Mussolini* javaslata 12.556 szavazatot kapott. Bissolatin kívül kizárták még *Cabrimt*, *Bonomit* és *Podreccát*. A jobb reformisták, akik a szavazástól tartózkodtak, erre kiléptek a pártból.

Az így magukra maradt forradalmárok és bal reformisták most már egyhangúlag fogadták el *Lerda* harcias, szinte pártprogrammszerű határozati javaslatát. A javaslat hangsúlyozza, hogy a párt szilárdan az osztályharc alapján áll. Az osztályok között érdekközösséget fennforogni nem lát, osztályközi együttműködést lehetetlennek tart. A párt főcélja egyelőre az agitáció, senki nem lehet tagja, aki polgári kabinetbe lép vagy aki egyetért a kolonizáló háborúval. A párt minden kerületben külön jelöltet állít; a választásnál ismertetni kell a párt *végcélját*, a parlamentben pedig csak oly reformot szabad támogatni, amely a szocialista állam megvalósulását készíti elő.

Megemlíthetjük még, hogy két intézkedés is irányult a pártba furakodott „stréberek” ellen, értve ezeken különösen az intellektuelleket. Az egyik *Lerda* javaslatának az a része, hogy a képviselőjelöltnek legalább 5 éves pártagnak kell lennie. A másik a szabadkőművesség és párttagság összeférhetetlenségének a megállapítása. Hogy ez utóbbi határozattal kizárták saját vezérüket, az egyhangú lelkesedéssel párttitkárrá választott *Lerdát*, arról győzelmi mámorukban megfeledkeztek.

Mit jelent az „Olaszországi szocialista reformista párt” alakulása az olasz munkásmozgalomra, mik az új párt kilátásai, arról bajos volna jóslásokba bocsátkozni. Az előjelek egyelőre nem kedvezők számára. Az a lelkesedés, amely a háború kitörésekor végigharsogott egész Olaszországon, szűnőfélben van. *Del Vecchio*, a bolognai egyetem tanára, már a háború kitörésekor figyelmeztette honfitársait, hogy „Tripolisz meghódítása, mint pénzügyi kérdés, voltaképpen az *adók felemelésével* esik egybe s csak arról lehet szó, hogy mily alakban tegyék ezt a pénzügyek vezetői. Ez az adófelemelés lesz az olasz hazafiság igazi próbaköve.” A reformista párt sokat épít az olasz munkásság hazafiságára. Amde a próba ideje veszedelmesen közeledik s a fellobbant nacionalizmust alkalmasint alaposan le fogja lohasztani az adóvégrehajtó megjelése.

(kas)

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A fajfejlődés magyarázatai.

I.

Az a megismerés, hogy az állat- és növényfajok nem teremtés útján jöttek létre, hanem hosszú évszázadokon (esetleg évmilliókon) keresztül néhány egyszerű ősfarmából fejlődtek, új kérdéseket hozott be a biológiába. Hogyan történt a leszármazás, milyen erők mozgatták és milyen törvényszerűségek irányították e hatalmas fejlődési folyamatot? E kérdésekre nem olyan egyszerű és végleg megállapított a tudomány felelete, mint arra a kérdésre, hogy teremtettek-e a fajok vagy fejlődtek? Nincs számbavehető biológus, aki a fajfejlődés tényét kétségbe vonná, de távolról sincs még ilyen egyetértés a tudósok között a fejlődés mikéntjére vonatkozólag. Már a származástan két nagy megalapítója is – Darwin és Lamark – különbözőképp magyarázták a leszármazás menetét. Azóta pedig, hogy a leszármazás ténye általánosan elfogadottá vált, a kutatók figyelme főleg erre a kérdésre irányult és sokféleképp próbálták magyarázni a dolgot s módosítani és tökéletesíteni a már meglévő elméleteket. S a tudósok ez egyet nem értésének, a laikus világban egy nagy zűrzavar felel meg, melyben a létért való küzdelem és alkalmazkodás, egyéni változékonyság kiválogatás, mutációk, átörökölhetőség stb., mind-mind tisztázatlan fogalmakként szerepelnek. Pedig fontos volna, hogy e dolgokról mindenkinek helyes fogalmai legyenek, mert a fejlődés kérdése annyira alapvető problémája a biológiának, hogy aki itt nem tud jól eligazodni, az elől szinte minden más biológiai kérdés megértése is el van zárva, s másrészt nem is olyan nehéz e zűrzavar leküzdése, mert hiszen éppen az utóbbi években az alapelvek tekintetében a tudományban bizonyos megállapodottság jött létre.

Az alábbi sorok célja – a leszármazás tényét elfogadottnak és bizonyítékait nagyjában ismerteknek tételezve fel – a tudomány mai állásának megfelelő képet adni a leszármazás magyarázatára szolgáló elméletekről. Legfontosabbak ezek közül: *a természetes kiválogatódás elve*, mely Darwin nevéhez fűződik (darwiniz-

mus¹, a *Lamarck-féle magyarázat* (lamarkizmus) és a *mutációs* elmélet, mely De Vriestől származik. A többi tulajdonképp nem önálló elmélet, hanem az ezekben megadott elveknek különböző módosítása és kombinációja. Elég tehát ezzel a hárommal foglalkoznunk részletesebben. Ezen elméleteket előbb külön-külön ismertetjük abban a formában, ahogy megalapítóik kifejtették őket s csak azután fogjuk vizsgálni, hogy mennyire állottá meg mindegyik a tudományos kritika próbáját.

A Darwin-féle magyarázat.

Arra a kérdésre, hogy hogyan jött létre abból a néhány ősförmából a fajok mostani nagy változatossága, Darwin a következő gondolatmenettel felelt:

Kiinduló pontja az *egyéni változékonyság* (variabilitás) Ez alatt az állatoknak és a növényeknek azt a sajátosságát értjük, hogy ugyanazon fajon belül az egyes egyedek különböznek, ami másképpen úgy is kifejezhető, hogy nem öröklik változatlanul a szülők minden tulajdonságát, hanem azoktól mindenkor bizonyos eltéréseket mutatnak. Az eltérések természetesen nem oly nagyfokúak, hogy a faji határokat túllépnék: az utód nem bír más faj tulajdonságaival, mint a szülők. A faji kereten belül azonban a változékonyság minden tulajdonságra vonatkozhatik. Eltéréseket találunk még ugyanazon két szülő utódai között is nagyságra, színre, külső alakra, továbbá az egyes szervek belső szerkezetében, elhelyezésében és élettani tulajdonságaiban. Arra a kérdésre válaszolni, hogy mi ennek a változékonyságnak a magyarázata, tulajdonképpen nem a származástan (a fajfejlődéssel foglalkozó tudomány) feladata. Az egyéni fejlődéstan nagy problémája ez és itt megelégedhetünk azzal, hogy egyszerűen csak utalunk azokra a fontosabb okokra, amelyekben az egyéni fejlődéstan a változékonyság okát keresi. Ilyen mindenekelőtt a szülők tulajdonságainak sajátos törvények szerinti keveredése az utódokban, továbbá azok a tényezők, melyek a már önálló életet élő, de még fejlődésben lévő szervezetre hatnak, legfőképp azonban azok a külső tényezők, melyek az embrionális fejlődés folyamán a megtermékenyítéstől kezdve hatnak a kialakuló szervezetre. (Állatoknál az anyaszervezet táplálkozása, esetleges betegségei, erőművi hatások stb. növényeknél főleg a hőmérsékleti és talajviszonyok.) E tényezők változó volta sokféle kombinációban való együtthatása szükségszerűen az egyének különbözőségéhez vezet. Darwin elmélete szempontjából egyszerűen a változékonyság ténye fontos, mert Darwin ezeknek az apró változásoknak az egymásra halmozódásából magyarázza a fajok egymásból való származását.

¹ A darwinizmus kifejezést sokszor helytelen értelemben használják. Sok felesleges fogalomzavartól kíméljük meg magunkat, ha soha nem tévesztjük szem elől, hogy a darwinizmus csak a leszarmazás magyarázására szolgáló egyik elméletet jelenti (s mint ilyen egyenrangú a lamarkizmussal vagy a De Vries-féle elmélettel), nem pedig az egész leszarmazási elméletet.

Az elmondottak szerint azonban az egyéni változékonyság egymagában nem vezethet a faj átalakulásához, mert éppen az jellemző rá, hogy a faj típusától mindenféle irányban való eltérést tartalmaz s az ugyanazon fajhoz tartozó, különböző tulajdonságokkal bíró egyedek szabálynélküli párosodása kiegyenlíti az eltéréseket s megőrzi a faj eredeti típusát. E típustól való lényegesebb eltérés csak akkor jöhet létre, ha a változatok valami erő által irányítottaságot nyernek, ha valamiképpen az egyforma változatok kiválogatódnak, összegeződnek.

Hogy az egyéni változékonyságnak ilyen irányítása egyáltalában lehetséges, arra az állat- és növénytenyésztők tapasztalatai szolgálhatnak például. A tenyésztők ugyanis abból a tapasztalatból kiindulva, hogy az egyéni változékonyság folytán létrejött különféle elváltozások gyakran átörökíttetnek az utódokra, igyekeztek e jelenséget a maguk céljaira kihasználni. S e törekvésekből egy igen egyszerű s eredményeiben mégis bámulatos módszer alakult ki, melylyel a tenyésztők egy adott fajt nagy fokban képesek átalakítani, szinte tetszésszerűen tulajdonságokkal képesek felruházni. Evégből egyszerűen úgy járnak el, hogy ha valamely fajban néhány oly egyedet találnak, melynek egy vagy más tulajdonsága a tenyésztő szempontjából az átlagosnál előnyösebbnek látszik (finomabb szőrű juh, bővebben tejelő tehén, gyorsan futó kutya, sajátos tollazatú galamb stb.), akkor a faj továbbszaporításánál elsősorban ezeket használják fel, úgy, hogy, a következő nemzedékben már több olyan tulajdonsággal bíró egyedük lesz. Ezek közül ismét kiválasztják azokat, amelyek a szóbanforgó előnyös tulajdonsággal legnagyobb mértékben bírnak s ez eljárást több nemzedéken át folytatva egy új válfaj jön létre. A tenyésztőnek tehát e *mesterséges kiválasztás* által módjában áll bármely fajból olyan válfajt tenyésztetni, amilyen az illető fajban létrejött, reá nézve legkedvezőbb változat. Az új válfaj egyénei természetesen épp oly változékonnyak, mint az eredeti faj volt s megfelelő kiválasztás útján ismét új válfaj hozható létre belőle s így tovább. Az eredetileg kiválasztott tulajdonság tetszés szerint fokozható, új tulajdonságok válogathatók hozzá, végül az eredeti alaktól annyira és oly sok tulajdonságban eltérő válfaj jöhet létre, melyet joggal új fajnak lehet mondani.

E tények átgondolása utat nyit ama lehetőségnek, hogy talán a tenyésztés alatt nem álló, szabadon élő és szaporodó élőlények között is működik valami hasonló tényező, mely bizonyos egyéni eltérések kiválogatása és több nemzedéken keresztül való összegezése által a fajok előrehaladó megváltozásához vezet. Ily irányító erőül ismerte fel Darwin *a létért való küzdelmet* s az ebből folyó *természetes kiválogatódást*.

Az, hogy az élőlények – bármely fajhoz tartozzanak is – a táplálékért, a napfényért, a levegőért, a búvóhelyért s a megélhetés és a fajfentartás minden egyéb feltételéért állandóan küz-

deni, dolgozni, versengeni kénytelenek, egy egészen általános természeti jelenség. Versengeniük kell az azonos fajú s általában a hasonló életmódú egyénekekkel s küzdeni a természet viszontagságaival, a környezet minden tényezőjével, de különösen a környezetben élő más fajú élőlényekkel szemben. E jelenség oka részben az élőlények szervezetében van adva, legnagyobb részt azonban azért jön létre, hogy az élőlények általában hajlamosak a túlszaporodásra s minden faj több utódot hoz létre, mint amennyi az adott helyen az adott körülmények között megélni képes. Az így előálló *létért való küzdelemnek* közvetlen következménye az, hogy a világra jött élőlényeknek igen nagy része némely fajnál pláne a túlnyomó része elpusztul a teljes kifejltség korának elérése előtt; elpusztul, mielőtt még részt vett volna a faja továbbszaporításában. S ez nemcsak az elméletből levont következtetés, hanem az elmélettől függetlenül, számtalanszor s a legtöbb fajra külön-külön megállapított észlelés. Az ivarérettség korát elért egyedek egy része is korán elpusztul: kevés utódot hoz létre, más része meg tovább marad életben s több utódot hagy maga után. S ha most feltesszük a kérdést, hogy melyek pusztulnak el hamarabb s melyek élnek hosszabb életet – szinte magunknak kell rájöttünk arra az egyszerű tényre, hogy azok pusztulnak el előbb, melyek gyengébbek, tökéletlenebb szervezetűek, a létért való küzdelemre bármely oknál fogva kevésbé alkalmasak s azok maradnak meg tovább s vesznek részt nagyobb mértékben fajuk továbbszaporításában, melyek erősebbek, ellenállóbbak, melyek bármely oknál fogva olyan szervezettel bírnak, amely a létért való küzdelem szempontjából tökéletesebb, megfelelőbb. A természetben tehát a létért való küzdelem épp úgy kiválasztja az előnyösebb tulajdonsággal bírókat, ahogyan a tenyésztő a reá nézve leghasznosabb, neki leginkább tetsző egyedeket. Ez a *természetes kiválogatódás* elve, melyet elméleti megfontolások és pontos megfigyelés alapján Darwin állapított meg először s mely a fajfejlődés darwini magyarázatának alap-gondolata.¹

A természetes kiválogatódás alapján a fajok előrehaladó megváltozásának menetét a következőképp kell elképzelni:

¹ Darwin a létért való küzdelemből folyó kiválogatódás mellett egy másféle kiválogatódást is leírt, azt, mely az állatok között az egyik nemnek a másik bírásáért folytatott küzdelme folytán áll elő s elnevezte *wari kiválogatódásnak*. Ennek kell tulajdonítanunk szerinte ama tulajdonságok létrehozását, melyek nem a szoros értelemben vett létért való küzdelem szempontjából előnyösek, hanem a másik nem vonzalma felkeltésére alkalmasak (kakas taréja, díszesebb tollazata, hím madarak éneklőképessége, a szarvas sokágú, támadásra és védekezésre nem alkalmas aganca stb.). Az ivari kiválogatódás elve ilyenformán jól kiegészíti a természetes kiválogatódását, bár hozzá képest csak alárendelt jelentőségű. A létért való küzdelemnek kellő tág értelmezést adva, az ivari kiválogatódást úgy tekinthetjük, mint a természetes kiválogatódás egy speciális megnyilvánulását és a továbbiakban a természetes kiválogatódást – hogy ne kelljen mindig említem az ivari kiválogatódást is – ebben a tágabb értelemben fogjuk használni.

Ha az élőlények valamely csoportjában néhány egyén az alap-típustól való olyan eltéréssel jön létre, mely amaz életviszonyok között, melyben az illető csoport él, bármiféle szempontból előnyös (gondoljunk például ragadozó állatokra, melyek között néhány gyorsabban, kitartóbban tud futni, rovarok által megtermékenyített virágos növényekre, melyek közül néhánynak feltűnőbb színe, áthatóbb illata van), vagy ha az élőlények valamely csoportjának az életviszonyai úgy változnak meg, hogy valamely azelőtt közömbös eltérés előnyössé válik (gondoljuk el például, hogy ragadozó állatok kerülnek oly vidékre, ahol azelőtt a növényevő állatok békében éltek s ezáltal a környezet színéhez való hasonlóság, a fel nem tűnő külső megjelenés előnyössé válik) – mindkétféle esetben egy kiválogatódási folyamat fog megindulni; azok az egyének, melyek valamely előnyös tulajdonsággal bírnak, jobban megállják a helyüket a létért való küzdelemben, nagyobb számban maradnak fenn, nagyobb számú utódot hoznak létre, mint azok, amelyek amaz előnyös tulajdonsággal nem rendelkeznek; ezek száma tehát azokéhoz képest mindinkább fogy s bizonyos idő elteltével ezek vagy valamennyien kivesznek, vagy legalább is arról a vidékről kiszoríttatnak s az illető csoportból csak olyan egyének maradnak fenn, melyek amaz előnyös tulajdonsággal rendelkeznek. Ilyen módon tehát az eredeti fajból egy új tökéletesebb válfaj keletkezett. így keletkezhetett a legkezdetlesebb fajból valamely tökéletesebb válfaj, ebből ismét egy másik s – mivel a fajok és a válfajok között csak fokozati különbség van – így tovább a legmagasabb rendű formáig: a növényeknél a legtökéletesebb kétszikűekig, az állatoknál az emberig. Ez a fajok keletkezésének a természetes kiválogatódáson alapuló elmélete.

A Lamark-i princípiumok.

A Lamark nevéhez fűződő magyarázat két egymástól élesen elkülöníthető magyarázó elvben foglalható össze, bár az alapgondolat közös bennük. Ez alapgondolat az, hogy a fejlődés mozgatóját magában az életműködésben kell keresnünk. A működés alakította, fejlesztette mindenkor az élő szervezeteket s formálta az átöröklés segélyével olyanokká, amilyen alakban a fajfejlődés folyamán előtűnik megjelennek.

Az egyik magyarázó princípium, melyet *fokozatos alkalmazkodásnak nevezhetünk*, tapasztalatokon alapszik. Tudjuk, hogy izmaink nagyságát, erejét, ügyességét, nemkülönbön látásunk, hallásunk s általában minden érzékünk megkülönböztető képességét gyakorlás útján fejleszthetjük; tudjuk, hogy az állás, ránehezedés által sokat igénybe vett csontok megvastagodnak. S ez a jelenség egészen általános. Minden élő lényre és minden működő szervre érvényes biológiai törvény, hogy a gyakori használat, a fokozott működés a szerveket fejleszti, erősíti s viszont a nem használat, a túlságos hosszú pihentetés a szervek fejlődését megakasztja, sőt elcsene-

vészesezésükre vezet. Az oka e jelenségnek egyszerűen az, hogy az élőlények szükségszerűen olyan berendezésekkel bírnak, melynél fogva a szervek működő állapotban bővebben láttatnak el nedvekkal, jobban tápláltnak, mint nyugvó állapotban és a rendelkezésükre álló tápláléktöbblet – mely képessé teszi őket a nagyobb munka végzésére – vezet egyúttal a növekedésükhöz, gyarapodásukhoz. A rendesnél kevésbé igénybe vett, kevesebbet működő szervek pedig ellenkezőleg kevesebb táplálékot kapnak s így természetes, hogy a növekedésben el kell maradniok a rendesen működő, vagy pláne fokozottan igénybe vett szervekkel szemben. Elképzelhetjük, hogy sok nemzedéken keresztül egyirányban hatva, e tényező mily nagy átalakulásokat hozhatott létre. Kicsiny, jelentéktelen szervek megnőhettek, kifejlődhettek általa s viszont mások, melyek az életviszonyok változása folytán jelentőségüket veszítették, lassanként egészen visszafejlődhettek, csökevényes szervekké válhattak. Hogy például az embernek a majomhoz képest hatalmasan fejlett hát- és lábikra-izmai vannak, abban nagy szerepet kellett játszania annak, hogy ez izmok a két lábon való járás által s általában a test egyenes állása által fokozottan vétettek igénybe s viszont abban, hogy a növényevők hatalmas és fontos bélrészletéből, a vakbélből, az embernél és általában a húsevő és vegyes táplálkozású állatoknál egy csenevéses szerv lett, lehetetlen szerepet nem tulajdonítani a fokozatos alkalmazkodásnak, tudva azt, hogy a növényi táplálék sokkal több munkát ad az emésztésnek, sokkal jobban igénybe veszi a beleket s különösen a belek azon részét, amelyhez a vakbél tartozik.

A másik Lamark-i elv, melyet *közvetlen alkalmazkodásnak* szoktak nevezni, nem bír tapasztalati alappal s csupán hipotézisnek tekinthető. A fejlődés másik rugóját e feltevés az élőlényekben rejlő valamely tökéletesedési törekvésben keresi, melynél fogva a megváltozott életviszonyokhoz nemcsak lassanként, több nemzedéken keresztül képesek alkalmazkodni, hanem bizonyos esetekben mintegy megérezve, hogy az életviszonyok változása által szervezetük milyen átalakulása válik szükségessé, – valamely belső erőnél fogva közvetlenül e szükségletnek megfelelően alakulnak vagy legalább is olyan utódokat hoznak létre, melyeknek szervezete az életviszonyok változásával szükségessé tett új tulajdonsággal bír.

A Lamark-féle tanoknak ezt a részét még másképp is, sőt igen sokféleképpen szokták fogalmazni, majdnem annyiféleképpen, ahány követője az elméletnek van, a lényege azonban mindig az, hogy valami természetfölötti tényezőt visz be a leszármazás magyarázatába. A fajátalakulás folyamatában való szerepét e tényezőnek – amennyiben egyáltalában elfogadjuk – a fokozatos alkalmazkodással teljesen analóg módon kell elképzelni.

Kende Zsigmond.

A célszerűség a természetben és a gondolkozásban.

„Mily bámulatos célszerűséggel van a természet berendezve”, kiáltanak fel a teleológusok és egyéb teológusok. „Ha semmi egyéb nem volna egy rajta kívül álló tervező és teremtő erő létezése mellett a természet célszerűségei magukban is elvezetnék a bámuló embert ahhoz a tudatos és hatalmas lényhez, mely mindezt létrehozta. Hát még, ha gyarló elménkkel jobban tudnók a dolgokat megítélni, bizonyára olyan jelenségeknek is felismernők a célszerűségét, amikről most nem látjuk ezt, vagy amiket éppen célszerűtleneknek látunk.”

Vájjon tényleg célszerűen van-e a természet berendezve, vagy inkább célszerűtlenségekkel van-e tele, ezen sokat vitatkoztak az emberek, különösen az élő lények világából számtalan példát hozva fel egyikre is, másikra is. Azonban ha mélyére nézünk a dolognak, fel fogjuk ismerni, hogy a világ sem nem célszerű, sem nem célszerűtlen, hogy ez a szempont, amely az emberek tudatos cselekvéseinek megítélésénél kétségkívül mértékadó, a természet egyéb jelenségeinek vizsgálataánál nem is alkalmazható.

A célszerűség *keresése* a természetben azoknak az antropomorf törekvéseknek egyike, amelyekkel az ember a természetet közelebb igyekszik hozni magához. Az ember tudatos cselekvései határozott célból történnek, amelyeket a létfenntartás szükségletei irányítanak. A világ történéseit is úgy igyekszik megérteni, hogy azokat valamilyen tudatos szándék megvalósulásainak tartja: . . . a természet így van *berendezve* . . . a természet úgy van *alkotva* . . . – mindez alapján ugyanaz a *fogása* az értelemnek a természet felfogására, mint az, hogy az erdő-susogásban szellemek beszélnek, hogy a hold a napnak elátkozott fia és így tovább.

A célszerűség *keresésének* kétségtelenül ez a forrása. De mi a forrása a célszerűség *megtalálásának* a természetben, kérdezhetné valaki. Ha ez a szemlélési mód helytelen, miért nem fejlődött vissza, miért használatos még ma is, miért alkalmaztatik még az exakt természettudományokban is? Bizonyára azért, mert használhatónak bizonyult.

Tényleg a természet egyik világában, az élők világában igen gyakran találkozunk olyan jelenségekkel, amelyeknél az az antropomorf törekvésünk, hogy a célját keressük, minden erőltetés nélkül kielégül, úgy hogy annak a célszerűségét tényként vagyunk hajlandók elfogadni. Ha egy levágott fejű békának egyik lábát erős savba mártjuk, akkor a pillanat alatt beálló reflexmozgás abban áll, hogy a béka gyorsan kirántja a lábát a savból. Ez kétségtelenül célszerűnek látszó mozgás, mindenesetre célszerűbb, mint hogy ha a béka gyorsan a másik lábát is a savba mártaná. És milyen célszerűek bizonyos állatok mimikri-sajátságai, amelyekkel a környezetük színét és alakját utánozzák, hogy ellenségeik észre ne vegyék őket; vagy az a kémiai berendezés, hogy mivel az anyalejben nincsen vas, a csecsemőnek pedig vasra épp úgy szüksége van, mint a felnőttnek, tehát a csecsemő eleve annyi vasat hoz magával az anyai szervezetből, amennyi 10-12 hónapig (ameddig tejen él) éppen elegendő. És ezeken kívül még sok hasonló célszerűnek mondható berendezést találhatunk a természetben, sőt azt is lehet mondani, hogy az élő lények legtöbb tulajdonságára nézve, ha már feltesszük a kérdést, célszerű-e vagy nem, a felelet sokkal többször lesz az, hogy célszerű, mint az, hogy célszerűtlen.

Tehát így áll a dolog: az emberek azt hiszik, hogy közelebb hozzák

ennélfogva nem törődve azzal, hogy egy atavisztikus, antropomorf törekvésnek tesznek eleget, megvizsgálják. Azt tapasztalják, hogy bizonyos jelenségsoportokról ezzel nem nyernek semmi felvilágosítást (például az élettelen világ jelenségeiről: ott hiába kérdezik, mi célja van a kőnek azzal, hogy lefelé esik, a hidrogénnek azzal, hogy a chlorral egyesül, a bolygónak azzal, hogy keringenek), hogy ellenben egy másik jelenségsoportban, az élők világában, ezzel a kérdezősi móddal sokszor egészen különös jelenségeket megértenek. Ennélfogva ha be is látjuk, hogy a természetben semmi tudatos tervező szándék nem működik, megmarad az a kérdés, mi az oka annak, hogy nagyon gyakran úgy látszik, mintha működnék? A véletlenül működik a dolog, vagy valamely rendszeresen ható ok hozza létre ezeket a látszólagos célszerűségeket?

Ezen a kérdésen már érdemes kissé gondolkozni. Hiszen lényegében ez volt az a kérdés, amelyet Darwin tett fel magának s amelyre feleletül a természetes kiválogatódás elvéhez jutott. A természetes kiválogatódás folyamata tényleg olyan eredményeket hoz létre, mintha valamilyen cél, a faj fenmaradása érdekében valamilyen tervszerű szándék működne. Cél, tervszerűség azonban csak látszat természetesen – a „célszerű” berendezések azért fejlődtek ki, mert a többiek, a „célszerűtlenek”, egyszerűen elpusztultak.

Ha ennek a látszólagosságnak tudatában vagyunk, ha a „célszerű” jelzőt csak a fejlődés *eredményére*, a *meglévő* jelenségek bizonyos sajátos összefüggésének jellemzésére akarjuk használni, anélkül, hogy azok *létrejöttének módjára* is alkalmaznók, akkor ezt a jelzőt bátran használhatjuk, sokszor alkalmas a jelenségek összefoglalására. Ha azonban nem tudunk disztinquirálni, hanem a fogalmat úgy akarjuk használni, amint az eredetileg értendő: tudatos szándék hatásának kifejezésére, akkor az emberi (és a magasbrendű állati szervezetek) *cselekvésein* kívül semmi másra a természetben nem szabad alkalmazni. A természet sem nem célszerű, sem nem célszerűtlen.

Stroph.

Budapest őstörténetéből.

Bizonyára sokan fognak csodálkozni, ha megtudják, hogy Budapest helyén úgy néhány millió évvel ezelőtt tenger volt. A geológiai kutatás legbiztosabb eszközei igazolják ezt az állítást. A kételkedők is elhallgatnak, ha látják a rákosi kavicsbányákban, gödrökben, a vasútnak bevágásaiban azt a rengeteg sok csigát és kagylót, cápafogat, melyek határozottan csakis tengeri állatok maradványai lehetnek. A kőbányai jó mészkő (melynek fejtése miatt nyerte e hely a „kőbánya” elnevezést) jóformán teljesen ily foraminiferiák, kagylók és csigák meszes héjjaiból áll.

Ezen harmadkori (tercier) geológiai korszakban létező tenger csaknem egész Magyarország, a Nagy Alföldet borította; e tengernek az erdélyi Mezőségeen a párkányhegységek által övezett zárt öble is lehetett, melynek utolsó nyomai az erdélyi só és a földgáz (Lásd K. M. cikkét I. évf. I. szám.).

A harmadkor vége felé a Duna áttöri a visegrádi hegységet s deltával torkol e-tengerbe. Időközben tengerünk partjai is változnak; ugyanis Magyarország lassú emelkedése miatt a régi kiterjedésű tengerből előbb csak kisebb beltenger (milyen pl. az Azóvi tenger), majd nagy alföldi tó lesz, melynek eredeti só» vízei a Duna foly-

tonosan hígítja s törmelékével, iszapjával feltölti. Így az alföldi nagy tó idők multán teljesen eltűnik hazánk területéről, szárazon hagyva maga után a Nagy Alföldet. A Duna pedig, melynek medre eleinte a Rákosmezőn volt (a tertier kor végén is a pleisztocénben), mindinkább a mai helyére kerül, melyet csak a geológiai jelenkorban (alluvium) ér el.

A budapesti altalaj történeténél talán még érdekesebb annak a szerkezete, mert a sok budai hévforrás, az artézi kutak létezése csak ennek ismerete alapján érthető meg.

Az a kőzet, mely vizet átteresztő s melyből a budai források bugyognak ki, a dolomit (Ca CO_3 , Mg CO_3). Ez a kőzet alkotja a Gellérthegy főtömegét s ez úgyszólván Budapest alapközete. Ha a dolomit alakulását megfigyeljük, feltűnik, hogy ott ahol a Duna a Gellérthegy melleit elfolyik, ott ahol a hegy oly meredek, olyan e kőzet, mintha hatalmas késsel vágták volna el. A dolomit folytatása itt csak jóval a Duna alatt található meg s az Alföld felé e kőzet mind mélyebbre kerül. A városligeti artézi kut fűrésánál már mintegy 900 méter mélységben bukkantak rá a dolomitra. Világos tehát, hogy a budai part mentén, ott, ahol a vízdús kőzet törésvonala fellép, a kőzetben lévő víz a szabadba juthat, forrásokat alkothat, épúgy, mint amikor a vízvezetéki csövet valahol elvágva, a víz kifolyik. S mivel a víz a föld meleg belsejében megmelegedett, a kibuggyanó forrás hévforrás lesz. A gellérthegyi és budai források nem állanak tehát összefüggésben a Gellérthegy „vulkanikus” voltával, mint tévesen sokan hiszik (habár postvulkáni hatások fellépnek). Maga a dolomit sohasem volt vulkanikus kőzet. A dolomitot a Duna alatt és a pesti oldalon a vizet át nem bocsátó kiscelli agyagréteg borítja, melyre már a pesti oldalon tengeri lerakódások is kerülnek. Ha ezt az agyagréteget átfúrjuk, úgy a dolomitban nyomás alatt álló meleg víz artézi kút alakjában felbukkan, épúgy mint a csőből sugár alakjában kijő a nyomás alatt álló víz, ha a vízvezető csövet valahol átlukasztjuk.

Még egy érdekessége van a budapesti talajnak s ez annak alacsony geotermikus gradiense. Ugyanis tudjuk, hogy a föld középpontja felé haladva, a föld belsejében a hőmérséklet átlag minden 33 m-re 1°C -al emelkedik. Azt a távolságot, melynél az 1° -os hőemelkedés bekövetkezik (általában 33 m.) geotermikus gradiensnek hívjuk. Ez Budapesten 12-13 m., ami azt jelenti, hogy minden 12-13 m.-rel mélyebben a hőmérséklet 1° -kal nő. Ennek oka az lehet, hogy a kiscelli agyagréteg, mely a dolomitot fedi, rossz hővezető s így a dolomitban lévő vizek melege nem tud az agyagon át kisugározni s ezért itt összegyülemlik.

Sz. H.

Festékek és lakkok megbízható, szolid és olcsó beszerzési forrása

KRAYER E. ÉS TÁRSA BUDAPEST

festék, kence és lakkgyára. Főraktár és iroda: Budapest, V. kerület, Váci-ut 34. szám. „Krayar-udvar.”

Cs. és kir. udvari szállító. Ő. cs. és kir. Fensége, József főherceg udvari szállítója. A magy. kir. Államvasutak, állami gép- és vasgyárak, az összes vagongyárak, Budapest főváros szállítói

SZEMLE.

Kultúránk szégyenfoltjai.

A tanfelügyelő jelentése szerint Máramaros vármegye Bosa községében 580, Alsópán 480, Uglyán 400, Kövesligeten 370, Majszinben 350, Kőkényesen 320, Havasmezőn 300, Tiszabogdányban 320 tanköteles számára nincs iskola. Az egész vármegyében 18000-et tesz ki a be nem irt tankötelesek száma és a felnőtt lakosság 82% -a analfabéta. . . ,

Lehetetlen fel nem ismerni a belső összefüggést ez állapotok és a következő eset között: Gróf Zichy János közoktatásügyi miniszter egyik uradalmi iskolájában tanítói állást hirdettet a plébánossal. A pályázati hirdetmény egyik pontja így hangzik: „Kötelessége a papnak mindenben engedelmeskedni és a templom számára ostyát sülni.” A magasabb élet és kultúrstandorra törekvő tanító tanulja meg, hogy nem a nép nevelőjének és szellemi irányítójának, hanem az egyház mindenben engedelmes szolgájának kell lennie. Rátermettség, a nagy kultúrfeladatok vállalása nem szükséges, a tanításhoz sem kell okvetlenül érteni, az ostyasütéshez azonban feltétlenül.

Nem sokkal marad mögötte ennek az a pályázat, mely a hivatalos lap május 15-iki számában hívta fel az emberek figyelmét. Az aszódi ágostai helvét hitvallású gimnáziumot fentartó testület latin-görög tanárt keres heti 10 órai tanításra 1 korona (egy!) óradíjért. . .

Hazai Samu honvédelmi miniszter 1912 június hó 25-én tisztelettel jelentette a Háznak, hogy az 1910/1911. szolgálati év folyamán a közös hadsereg magyarországi ezredeiben és a honvédségnél 133 öngyilkosság és 88 öngyilkossági kísérlet történt. A hivatalos kimutatásokból megállapítható, hogy az utolsó negyven évben (1871–1910-ig) több mint 12000 embert vesztett el öngyilkosság útján a monarchia hadserege és kiszámították, hogy a katonák öngyilkossága körülbelül 8-szor olyan gyakori mint a polgáremberké.

Fuchs Ede *állami támogatással és felügyelettel folytatott üzemében* 28 inasgyereket foglalkoztatott, akik elvégezték a segédmunkát is és akik ezért a következő ellátásban részesültek: reggelire egy darab kenyér, délben 2 kiló hús és ugyanabból leves mindnyájuknak, este 8 fillér vacsorapénz. És mikor így elhallgattatták a legkínzóbb biológiai szükségleteket, begyömöszölték őket egy kamrába, ahol az egymás kilélegzésétől elkábultan álomba merültek. A 28 proletárgyerek megszökött, ezzel kipattant

a dolog s az emberek megborzadtak hallatára. Az ő életük most talán valamivel jobbra fordul, de mit csináljon az a sok ezer proletárgyerek, aki magyar szociálpolitika vétkessége folytán hasonló sorsban sínylődik!

Az iglói kerület munkapárti képviselője beszámolójában fennen dicsekedett, hogy mint képviselő mi mindent tett „szűkebb hazája” érdekében. Annyira érdemes munkának tartotta kijáráseit, hogy pontos kimutatást készített róluk s egy helyi lapban közzétette azt: egy csomó vicinális, adókedvezmények, közmunkák, néhány száz „magánkijárás”, mindent összevéve, majdnem ezer. Lényege szerint nézve mind-mind nem egyéb, mint országos célú közpénzeknek helyi célokra s egyes kerületi emberek céljaira való megnyerése. Mintha a kerületek dühös létért való küzdelmet folytatnának egymással s a képviselői rendszernek az volna az értelme, hogy azért küldenek valakit Budapestre, hogy itt a miniszterektől szép szóval, barátkozással, vagy ha kell politikai zsarolással, minél többet kaparítson el az ország pénzéből kerülete számára. Valahogy így értelmezhetik nálunk mostanában a képviselői hivatást, mert sem a közneveltség, sem a felháborodás nem tette lehetetlenné a dicsekvő képviselő urat.

Zichy János ígérvényei.

Ő excellenciája nyilatkozni volt kegyes legközelebbi programjáról, egy csomó ígérvényt bocsátott ki az újságíró számára s ezek az ígérvények – ki hinné? – valamennyien a pápai lobogó színeit viselték. A miniszter úr egymásután cirógatta végig a régi klerikális posztulátumokat s egymásután ígért sürgős és alapos orvoslást. A kongnia kiegészítése, a katolikus autonómia, a lelkészek fizetés- és nyugdíjrendezése szép sorban felvonultak, mint halaszthatatlan és becsületbeli teendők, utánuk pedig egészen odavetve, közönyösen a – tanítók fizetésrendezése és egyéb hasonló apró-cseprő dolgok. A kegyelmes úr tehát Barkóczy támogatása nélkül is tudja kötelességét: felélesztem és megerősíteni a klerikális uralmat Magyarországon. A kötelességteljesítés tiszteletreméltó erény s el kell ismernünk hogy a miniszter ur egy percre sem tántorodott el attól a vezéreszmétől, hogy a kultúrának – templomot kell építeni egész a csillagokig. Ezzel szemben most már csak az a kérdés, vájjon azok, akiket a kegyelmes úr ígérvényei mélyen és igazságtalanul sebeztek meg, vájjon a magyar kultúra igazi szolgálói: a magyar tanárság és tanítóság is tudni fogja-e kötelességét és vájjon hajlandók-e eltérni, hogy azokból a milliókból, amelyekhez elsőbbségi joguk van, papokat és szerzeteseket dédelgessenek? Ha a magyar kultúra nap-számosai eltűrik, hogy az ő sorsuk javítása a rossz gyerek szerepét játssza a miniszter úr programjában, akkor eljátszották a jogukat ahhoz, hogy a harcos radikalizmus hívei közé számíttassanak. Mi meg vagyunk győződve arról, hogy nem fogják eltérni és teljesíteni fogják a *maguk* kötelességét.

A németek Prohászka.

Érdekes eset foglalkoztatta nemrég a német közvéleményt. Dr. A. Harnack, a német protestantizmus liberális szárnyának egykori vezére a hetekkel ezelőtt lefolyt evangéliumi szociális kongresszuson éles, sőt durva támadást intézett a monizmus és a német monista szövetség elnöke: Wilhelm Ostwald ellen. Meglehetősen bornírt kitételeivel nem nagyon érdemes a német lapokhoz hasonlóan részletesen foglalkozni, de egészben véve érdekes tényvel: ingadozó ember színvallásával állunk szemben. A német császár titkos tanácsosának választania kellett az uralkodó társadalomban elfoglalt előkelő pozíciója s

egykori, elfogulatlanabb egyháztörténeti vizsgálódásaiból leszűrt „radikális” nézetei között. S Harnack oly hangosan igyekezett választásának irányát megjelölni, mintha saját lelkiismeretét is le akarná dorongolni vele. Ránk nézve mindebből nem az a fontosabb tanulság, hogy ismerünk Wahrmondokat is, akiknek volt bátorságuk – igaz kevésbé agresszív módon – ellenkező választásukat demonstrálni, hanem az, amit annyiszor kell hangsúlyoznunk naiv s megalkudni kész elvbarátaink előtt, hogy a liberális teológia lehet ideiglenes álláspont, de tartható és állandó magatartás soha. Szabad kutatás és dogmák tisztelése: aki e kettőt össze akarja egyeztetni, az vagy túlságosan naiv, vagy szédelgő. A naivság azonban nem stabilis állapot, rendszeren belső konfliktus váltja fel s ilyenkor az erkölcsi erő tesz különbséget egy Wahrmond s egy Harnack között.

Az aradi levél.

Az örök javíthatatlan, az örökké következetes honmentő, gróf Tisza István megírta második ugrai levelét és ezzel a bővített, de nem javított kiadással ismét bebizonyította, hogy az ő régi és szűk cirkulusaiból semmiféle földrengés a világon ki nem mozdíthatja, Gróf Károlyi Mihály már nepáliamról, elvtársokról és bűnös arisztokráciáról beszél, gróf Tisza István ellenben még mindig az elveket és azokat a szempontokat hangoztatja, amelyeket a negyedik elemi számára irt alkotmánytanban szokás emlegetni s fogalma sincs azoknak a mozgalmaknak, törekvéseknek és átalakulásoknak értelméről, melyek között él. Tisza mindig képtelen volt az egyetemes fejlődés menetébe a körülie történő eseményeket beállítani, sohasem tudott semmiféle ellenzéki megmozdulásban mást látni, mint a tabuval illetett többségi elv ellen való lázadást és a milliók lendületét mindig azzal a gesztussal próbálta elintézni, amely ma már az orosz cároknál sem eredményes. Aradi levele megint csak az ő rövidlátását, konzervativizmusát és zsnokni elfajultságait dokumentálja. Ez a dokumentum azonban sokkal kirívóbb és jellegzetesebb, mint bármely eddigi megnyilatkozása volt: soha eddig nem vált ugyanis ennyire nyilvánvalóvá, hogy az individualisztikus hatalmi államot, vagyis a rendi uralom tipikus, de ma már teljességgel tárgyaltalan formáját képviseli és minden parlamenti életet, minden politikai akciót, minden társadalmi kérdést csak addig enged szabadlábban mozogni, amíg az ő ideális Magyarországot, az ő szája íze szerint való hatalmi elosztódást s az ő osztályérdekeinek csorbitatlan voltát nem veszélyezteti. Ha Tisza Istvántól függne, úgy nemcsak minden „ellenszegülő” képviselő, hanem mindenki, aki egyáltalán másképp gondolkodik vagy pláne másképp beszél avagy ír, mint a kegyelmes úr, addig ülne börtönben, amíg meg nem javul és be nem látja, hogy csak Tisza István mentheti meg Magyarországot attól, hogy jobbra forduljon sorsa.

Egy önkéntes halálára.

A polgárelvet kultúrájában széles egyéni szabadsága volt. Törekvéseit hajlama és pénze határolták. Cselekvéseit pedig az a törvénykönyv, melyet a polgárosult élet szeretettel és okossággal szövegezett. A sokféle pálya közül a könyvekből való tanulás pályáját választotta ki és a fegyverforgatás dicsőségét másoknak engedte át. Ment a maga útján és iskolájának első eminense lett. Elgondolta a különböző életlehetőségeket és az ifjú ember bizakodásával állapodott meg egy élet. hivatásban. Perceit bölcsen rendezte be, mert az állam raja bírta, hogy aszerint boldoguljon, amiként bír. Már-már felkészült a boldogulásra. De ekkor az állam, ki eddig magára hagyta, beleszólt a tervezetésekbé és egyik legmunkásabb évét elvette tőle.

Gyere katonának – mondta az állam – egy évig majd én törődöm veled. Tapasztalt nevelőimmal nevelem majd a lelkedet és ügyesítem a testedet.

Bevezették egy zord épületbe, eldugták az érettségi bizonyítványát, ráadták a csillag-talan zubbonyt és így szóltak hozzá:

Erre a zubbonyra rá van írva, hogy ki milyen okos és milyen önértetes. Akinek legtöbb a stráfja és a csillagja, az a legokosabb és a legönérzetesebb. Maga, önkéntes úr, csak egy nulla. Az olyan okos, kinek aranygallérja, két csillagja van, alezredesnek nevezetik és önérteti egységeinek a száma tizenegy. Az őrmester önértete négy.

Egyszer aztán az önkéntesnek eszébe jutott az eldugott érettségi bizonyítványa, a múltja, az eszményei, a férfias derékségről vallott meggyőződése és egy felháborító komizság láttán odaállt az alezredes elé (kinek önértete tizenegy) és azt mondta:

Ez nem jól van így . . .

Az alezredes felborzolta az egyenruháját és ráivallt:

– Mars az egyesbe!

Az önkéntes (kinek önértete nulla) ekkor rettenetes bizonyítványt állított ki önmagáról és a saját véréből csöpögtetett pecsétet rá.

Másnap a törzskönyvből kitörültek egy nullát.

Nemzeti termelésünk védelme.

A nemzeti termelés védelmének ürügye alatt Magyarországon minden mezőgazdasági munkásmozgalmat meggátolnak. Egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság kint a fálvakban egyáltalában nincs és a szolgabírói pofonoktól a csendőrszuronyokig terjedő önkény csirájában elfojt minden mezőgazdasági munkásmozgalmat. Statáriális elzárás elzárás és karhatalom alkalmazása törvénybe iktatott eszközei ott a magyar szociálpolitikának. Most is, hogy minden szervezkedés nélkül, tisztán belső erők folytán itt-ott aratósztrájk tört ki, megmozdult a szolgabírói brutalitás és a csendőrszurony s a legkíméletlenebb erőszakkal fojtották el a sporadikusan fellépő sztrájkmozgalmakat. S mindez a nemzeti termelés védelmének ürügye alatt történik. Ezzel szemben le kell szögeznünk azt aényt, hogy a mezőgazdasági munkásmozgalmak és nemzeti termelésünk fokozódása között a viszony éppen fordított. Tudvalevő dolog, hogy Magyarország legnagyobb részén egészen elmaradott, extenzív mezőgazdálkodás folyik. Ez elmaradt gazdálkodás megszüntetésének legfőbb eszköze a mezőgazdasági munkabérek emelkedése volna. A munkabérek emelkedése ugyanis arra kényszerítene minden gazdát, hogy termelési technikájában javításokat létesítsen és intenzívebb termelési módok meghonosításával pótolja azokat a veszteségeket, amelyek a magasabb munkabérek kifizetése folytán érik. Világos, hogy a munkabérek emelkedésének szabadabb lehetősége így közvetve az egész mezőgazdaság produktivitását növelné. A humanizmus és a kultúra szempontjain kívül tehát a többtermelés szempontja is ellene szól a mezőgazdasági munkásmozgalmak erőszakos elfojtásának. A nemzeti termelés védelme hazug jelszó. A vele igazolt eljárás nem a nemzeti termelésnek hanem a birtokos osztály közvetlen hatalmi érdekeinek védelme a nemzeti termelés fokozódásának pedig egyik legnagyobb akadály.

Isten háza a politikában.

Szentsegtörők vagyunk és megbotránkoztatók, a vallásos emberek legmélységesebb érzelmeit sértjük s legszentebb javaikban gázolunk – mondják a túlsó oldalon, valahányszor az egyház és vallás kérdése¹: tudományos vizsgálódás tárgyává tesszük. Felháborodásuk őszinteségéről tanúskodik az a hír is, amely Belgiumból, a vallásos élet uralmának egyik főszínteréről érkezik. Belga képviselők parlamentjük asztalára helyeztek 20 utalványt, amilyeneket a papok tízezzel osztogattak templomaikban. Az utalványok 10-20 franc-t ígérnek azoknak az ájtatos híveknek, akik klerikális jelöltre adják szavazatukat. S mindez abban a választási harcban történt, amelynek középpontjában

a papok iskolája állott s akkor, midőn a klerikális tábor az iskolai valláserkölc s védelmét írta zászlójára. S ime, az igaz üg yhöz méltó fegyverekkel isten diadalra segítetté üldözött híveinek zászlóját.

A stockholmi olimpiád.

A stockholmi olimpiád nem sok dicsőséget hozott ránk magyarokra. A vívástól s a futballtól eltekintve, majd mindenben utolsók lettünk a nemzetek nagy sportversenyén. Már is megindultak a vélekedések, hogy mi lehet a nagy vereség oka. Pártoskodó bíráskodásban, klubviszálykodásokban, helytelen tréningvezetésben, versenyzőink egyéni körülményeiben, a rossz kiválogatásban s még sok más ilyen tényezőben keresik az okot. Elismerjük, hogy mindezeknek lehetett kisebb-nagyobb szerepük, de azt hisszük, hogy a szakemberek nagyon is egyoldalúlag irányított gondolkozásuknál fogva, nem fogják megtalálni a legfőbb okot, azt, hogy *Magyarországon a sport-üzés még egészen antidemokratikus*. Kétségtelen, hogy kiváló sporteredmények produkálásának legfőbb tényezője a nagy tömegek sportolása, kiváló sporttehetségek talá-lásának legbiztosabb alapja a minél nagyobb tömegből való kiválogatás. Amerika nagyszerű sportsikereit épp oly mértékben köszönheti demokratikus sportviszonyainak, sportoló munkástömegeinek, mint híres tréningrendszerének s Magyarország gyenge eredményeit a speciális sportszemponoknál (hiszen pénzben, lelkesedésben, készülődésben nem volt hiány) sokkal inkább annak kell tulajdonítani, hogy gazdasági és sportviszonyainknál fogva a kispolgári és munkástömegek számára a sportolás lehetősége úgyszólván teljesen el van zárva. Wardener báró pl. akármennyit treniroz is, úgylátszik nem fog többet ugrani már 188 cm.-nél, de ki tudja nem él-e Szegeden vagy másutt egy olyan magyar, aki még az ördögös amerikaiaknál is nagyobbat ugranék, ha gyakorolná magát, de nem lelnek rá, mert műhelyi munkánál egyéb sportot sohasem üzött. A futball az egyedüli valamennyire demokratikus sportág nálunk s ebben értünk is el eredményt. A vívás pedig – e magában véve arisztokratikus sport – tudvalevőleg nálunk kedveltebb és elterjedtebb, mint bárhol másutt. Az ösidők óta sportoló Anglia mellé a széles demokráciájú amerikaiak, svédek, finnek, franciák sorakoztak fel, mi meg a sportban is Oroszországgal, Spanyolországgal meg a Balkánal vagyunk egy soron.

Az „egyke” Poroszországban.

Poroszországban, ahol a feszülő uniformis alatt oly jóleső megnyugvással dobogtak a szívek a germán anyák termékenységének láttán, ahol leplezetlen kárörömmel sajnálták le a gólyátlan franciákat s amelyre követendő példa gyanánt szoktak rámutatni minden ország szomorkodó egyke-szociológusai, Poroszországban is kezd már a születési statisztika kellemetlen olvasmányává válni az állam bölcseinek. A porosz anyák kezdik elhanyagolni legszentebb állampolgári kötelességüket. Míg 1901-ben 36.52 élveszületés esett minden ezer lélekre, 1904-ben 34.1, 1910-ben már csak 30.83. Berlinben pedig a születési arányszám 20.83-ra sülyedt.

Az állam bölcsei bizonyára itt is elő fognak hozakodni a sehol be nem vált javaslatokkal: az óvszerek eltiltásával, a magzatelhajtás büntetésének szigorításával s a római időktől napjainkig kigondolt unos-untig ismert egyéb intézkedésekkel, amelyek éppen oly kevésbé fognak beválni Poroszországban, mint Rómában a Lex Popia-Poppea, vagy a dunántúli egykeellenesek szolgabíró-szociálpolitikája. Nem kell nagy jóstehetség annak az előrelátásához, hogy a porosz születések száma minden állami beavatkozás dacára tovább fog apadni. Mert bármily különbözők, sőt országonként néha ellentétesek is azok az okok, amelyek a születések csökkenését eredményezik, egészen mások például a gazdag Franciaországban, mint a latifundiumos Dunántúlon, két tényező fontos szerepe el nem vitatható: az egyik a kultúra terjedése, a másik a kötött birtok. A kultúra terjedésével együtt jár a magasabb standardre való törekvés s a fokozottabb előrelátás, a kötött birtok pedig útját vágja a parasztság terjeszkedésének. Végered-

menyben mindkettő az egykéhez vezet. A porosz nép között mindjobban terjed a felvilágosodás, az életörömök megbecsülése, a hazafias porosz junkertől pedig szintoly kevéssé várhatjuk, mint a mi ezerholdasainktól, hogy munkabéremelést vagy földosztást ajánljon orvosságul. Más gyógyszert pedig még nem talált ki a politikai orvostudomány.

A nők választójoga.

Váradí Zsigmond vezércikkben hozsannázik ama kormánytervnek, amely a nők egy töredékének választójogot adna. Reakciós tervük szerint az uralkodó osztályok szavazatait megnövelnék, ellenben a proletárnőket ugyanazokkal a megunt frázisokkal tartanák távol, mint a férfiakat. A tervezetés most is a jóhiszeműek megtévesztésére számít, mint a többi radikális bohóckodás. Váradí, a radikális végvárák hivatalos kapitánya, szavazatot javasol a nagybirtokosnőknek, virilista nőknek, egy sereg kormánytól függő nőnek. Ilyen választójog csak arra való, hogy konzervatív női szavazatokkal korrigálják azt a választójogot, amelyet a kormány nyilvánvalóan mégsem csinálhat egészen reakciónak. Váradí a javaslat megokolásában maga is folyton e rétegek konzervativizmusát dicséri. A munkásnők választójogáról egy szava sincs.

Két értesítő.

akadt a minap a kezünkbe és amint olvastuk őket szinte éreztük a hevét annak a küzdelemnek, mely néhány év óta szüntelenül folyik a magyar középiskolákban: az új gondolatoktól és törekvésektől megkapott diákság közt egyfelől s a középiskola igazi szellemét képviselő tanárok közt másfelől, akik e törekvéseket a régi világnézeti formákba akarják bekényszeríteni. ... A kassai állami főreáliskola ez évi értesítője szent meghatottsággal szegezi le a vallásérkölcsi nevelésének eredményeit: „a tanulók minden ünnepponon, sőt egyesek minden nap a szentséghez járultak, misét és szent beszédeket halgattak, olvasták az „Örökimadás”, a „Jézus Szent Szívének Hírnöke”, „Az élet” és a „Mária kertje” című lapokat s a 121 katolikus növendék közül 65 belépett „a modern hitelenséggel bátran szembeálló Mária-kongregációba.” – S ime egy derűs kép ez elszomorító lélekszobrászat mellett: a budapesti IX. kerületi községi felső kereskedelmi iskola önképzőkörében a diákok előadásokat tartottak a marconigrammról, a politikáról, a munkáskérdésről, a szocializmusról, a sztrájkokról, a gépeknél a munkabérre való hatásáról, a könyvnyomtatás feltalálásáról, a monizmusról, referáltak Ostwald budapesti előadásairól stb. A kor nagy problémáival viaskodó ifjúság és a minisztráns mérnökjelölteket tenyészítő reáliskolai tanárság: nevelő és nevelt ime szerepet cseréltek.

Egy kis számtan.

6,527.000, mondd hat millió ötszázhuszonhétezer koronát adott jótékony célra az egri érsek, hirdették 60 éves papi jubileuma alkalmából az érseki sajtóiroda bőbeszédű kommunikéi. Az emberek elálmétkodtak. A hívők erősebbek lettek hitükben és a sok gonosz istentagadó bizonyára megrendülve gondolta: „ezentúl jobban fogom tisztelni a papokat.” Legalább így képzelhették a hatást az érseki udvarban. Mi azonban – egészen megrögzött papamorgók – azt mondjuk, hogy nem is az érsek volt olyan jótékony, csak az érseki udvarban tudnak jól számolni. Mert egyszerű számtani művelet az egész. Csináljuk csak meg visszafelé: *Vonjuk* le a 6 és 1/2 millióból a hivatalos kimutatás szerint is tisztán *egyházi* (templom, plébánia, lelkeszek) célokra adott 4 és 1/2 milliót s osszuk el a megmaradt kettőt 39-el (ennyi idő óta egri érsek Samassa); az jön ki, hogy az egri érsek évenként átlag 50.000 koronát ad jótékonycélokra. Ez már nem is olyan sok. Hát még ha szembe állítjuk az egri érsek jövedelmével. Csupán 42.000 holdnyi földbirtokából több mint 800.000 korona évi jövedelme van s mindent összevéve talán egy milliónál is több. A 6 1/2 millió csupa összeadásból jött ki, az 50.000 kivonásból és osztásból. Vagy ha nekik jobban tetszik a szorzás: 39x1 millió az 39 millió. A nem egyházi célú 2 millióban benne van az iskolafentartás is, a 6 1/2 millióban a templomépítés és minden *egyházi* célú adomány is. Hát mire kellett az egri érseknek a többi millió?

MOZGALOM.

Régi galileisták.

Akik annak idején a Galilei Kört, mint a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületének főiskolai fiókját megalkották, nem azt a tervet tűzték ki maguk elé, hogy a már meglévő működő és nem működő, hivatalos és nem hivatalos diákegyesületek mellé még egyet csináljanak, amely talán komolyabb s a tudomány fiatal munkásaihoz méltóbb feladatokkal fog foglalkozni. A Galilei Kör nem sajátos diákfeladatok megoldására – legalább nem elsősorban ezért – alakult, hanem olyan ismeretek és az ezekből sarjadó olyan propaganda terjesztésére, amely messze túlnőtt a szokásos diákegyesületi működések méretein. A Galilei Kör programja – még szembetűnőbb, ha nem az eredeti szerény célkitűzéseket nézzük, hanem a négy esztendőn át valóra váltott s munkáközben támadt törekvéseket – nem sajátos diákprogram, hanem csak része egy kultúrfeladatokat végső konzekvenciájukig vállaló egyetemes törekvés: a szabadgondolkodó mozgalom munkájának.

Ebből nyilvánvaló, hogy a Kör nem önmagában való s nem önmagáért létező: lehetetlen arra gondolnunk, hogy az a misszió, amelyet teljesít, az egyetemi évekre korlátozódjék. Megismertetni a diáksággal a tudományos kutatás újabb jelentős eredményeit, a filozófiai megismerésnek világnézetünket gyökeresen átformáló újabb meglátásait, megtanítani arra, hogy a felvetődő társadalmi és kulturális kérdésekkel szemben hogyan lehet tudományosan megalapozott álláspontot képviselni, hogyan lehet és miképpen kell magatartásunkkal a társadalmi és kulturális haladást szolgálnunk s mindezek után elbocsátani őket abból az organizációból, amely egyedül ad súlyt munkájuknak: ez nem lenne más, mint oktalan energia-pazarlás.

Nem elegendő az emberek nézeteinek átformálása, jelentős társadalmi tényekhez organizáció is szükséges. Így, ha az értelmiség fiatalabb rétege át is hasonította a Galilei Kör törekvéseit, elszéledve mindenfelé, elveszti kontaktusát a többivel s elszigetelten az egyesek kultúrmunkát nem végezhetnek, társadalmi cselekvésre képtelenek. A Galilei Kör munkája nem önmagában értékes, hanem csak úgy, ha folytatása van; ha azok, akik a Kör nevelő munkáján átmentek, minden értéket, amit ott nyertek vagy együtt fejlesztettek, cselekvésre váltják akkor, amikor ezt hatékonyabban tehetik, mint diákkorukban. Galileistának lenni nem pillanatnyi diszpozíció dolga, hanem távolabbi nagy és meg nem szűnő feladatok vállalása, amelyeket bárhol teljesítenünk kell, ahová társadalmi viszonyaink alakulása helyezni fog. Az a munka, amely egy életre szólóan kötelez, nem lehet csak elszigetelt egyéneké; társadalmi kötelességekből sarjadt: tehát társadalmi, azaz együttes,

organizált munka legyen. A Galilei Körből kikerült értelmiségnek első feladata a szervezkedés.

El sem képzelhető, hogy a diákoknál anyagilag függetlenebb, a társadalmi cselekvés szükségességéről rég meggyőződött s mozgékony-ságukat még el nem vesztített intellektuelek organizációjának kiépítése különösebb nehézségeket okozna. A Galilei Kört évente 2-300 abszol-vált tagja hagyja el; megalakulása óta ez a szám több mint ezerre emelkedett; ezeknek összegyűjtése s az egyetemes szabadgondolkodó mozgalomban való tömörítése oly jelentős kezdetet jelentene, amely hatalmas perspektívákat ígér, ha meggondoljuk, hogy hiszen magá-nak a Galilei Körnek megteremtésében alig egy-két száz diáknak volt része. Nem járatlan utak állanak előttünk: nem közömbös és értet-len emberek organizációját akarjuk, hanem öntudatos és érdemes munkájukra emlékezni tudó galileistákét; a szervezet sem idegen, nem is új, a kezdetlegesség bélyegét viselő, hanem egy kész és kipróbált kötelék: a Galilei Kör bölcsője, a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesülete.

Kérés. Az egyesület titkári hivatala már megtette az első lépéseket az organizáció munkájában. A Galilei Kör régi tagkönyvei és belépési nyilatkozatai nyomán össze-állítja a régi galileisták névsorát. Valamennyinek meghívót fog küldeni a nyár folya-mán tartandó baráti összejövetelekre, amelyeken a szeptemberi nagy gahleista-gyűlést fogják előkészíteni. Ez a gyűlés lesz kiinduló pontja minden további akciónak s az itt megállapítandó program fog irányt szabni a tömörítés jövődő munkájának. Egy-részt a gyűlés sikere érdekében, de egyébként is a tökéletes organizáció szempontja» ból szükség volna minél több pályavégzett galileistának címét megtudni. Azért arra kérjük mozgalmunk minden hívét, hogy közöljék velünk sürgősen valamennyi régi galileistának címét, akinek tartózkodási helyéről csak tudomásuk van. Reméljük, hogy senkit sem fog egy levélírás fáradsága visszariasztani attól, hogy kétségtelen szolgál-atot tegyen mozgalmunknak.

*A Szabadgondolkodás Magyarországi
Egyesületértek titkársága.*

Az eperjesi Martinovics Kör

június hó 12-én tartotta évi rendes közgyűlését, amelyen elnöknek Eger Józsefet választották meg. A többi tisztségekben részben megmaradtak a régi funkcionáriusok, részben szeptemberre halasztották betöltésüket. A Kör ez év folyamán a következő nagyobb előadásokat rendezte: dr. Rónai Zoltán: „Nemzeti és nemzetközi elemek a kultúrában”, dr. Szende Pál: „Az erkölcs fejlődése”, dr. Madzsar József: „Tudomány és vallás” és Zigány Zoltán: „Állami közoktatás”. Ezekon kívül néhány helyi előadó is tartott előadást. A hallgatóság száma átlag 150-200 volt.

A Galilei Kör

élénk látogatottság mellett bonyolítja le a nyári programját. Az előadások rendjében az a változás történt, hogy Kernstok Károlynak július 20-ára a „Művészetekről” hirdetett előadása augusztusra halasztatott s helyette ezen a napon dr. Kosa Miklós tartott előadást „Alkotmány és választójog” címen. Igen örvendetes jelenség hogy a heti négy összejövetel (egy előadás és három szeminárium) nem fárasztja ki a résztvevő középiskolások érdeklődését s igen biztató kilátást nyújt a leendő galileisták képzettségére, hogy nemcsak eljárnak az összejövetelekre, hanem nagy számban vesznek aktíve is részt a szemináriumok munkájában. Itt említjük, hogy jelen számunkhoz előfizetőink részére mellékeljük a Galilei Kör jelentéséi 1911/12. évi működéséről.

Francia szabadgondolkodó kongresszus.

A francia szabadgondolkodók (az Union nationale des libres penseurs de France és a Federation des sociétés de libre pensée du Nord) augusztus 15-17-én Lilleben kongresszust tartanak, melynek napirendjére a szabadgondolat harci szervezkedésének megvitatása, egyházi kérdések, az életre való jogok és a gondolkodás szabadságának, a nemzetközi békének és a progresszív lefegyverzésnek kérdései, továbbá a müncheni nemzetközi kongresszuson való részvétel megbeszélése van kitűzve.

Lapunk és a tanítók egyetemes gyűlése.

Lapunk mostani számában megjelent „A tanítóság és a szabadgondolkodás” című cikkünk különnyomatát sok ezer példányban osztottuk szét a tanítógyűléseken. A nyomtatvány nagy érdeklődést keltett: mindannyiszor rövid idő alatt szétkapkodták.

Pályázatunk.

Több oldalról azt a kérést intézték hozzánk, hogy szekularizációs pályázatunk lejáratát idejét toljuk ki a nyár végére s tegyük lehetővé ezáltal, hogy olyanok is részt vegyenek a pályázaton, akiknek csak a nyári szünetben van idejük a pályamunka elkészítésére. Azt hisszük, az eddigi pályázók nem fogják méltánytalannak találni, hogy e kérésnek eleget tettünk s hogy ezáltal jelentékenyen megszorodik a versenyzők száma. Mozgalmunknak fontos érdeke a pályázat minél eredményesebb volta, az erre való kilátás pedig a pályamunkák számával egyenes arányban van. A pályázat új határideje tehát 1912 szeptember hó 1. A pályázókat ez alkalommal is figyelmeztetjük, hogy nem a szekularizáció szakszerű tárgyalását kívánjuk, hanem egy e tárgyról szóló agitációs füzet népies nyelven való megírását. Azok, akik már beküldötték pályamunkájukat, személyesen vagy a postaköltség és a cím beküldése mellett postán, esetleges átdolgozás céljából visszakaphatják.

A Szabadgondolat szerkesztősége.